

Språkvård

TIDSKRIFT UTGIVEN AV SVENSKA SPRÅKNÄMNDEN • 2005

- 3 Olle Josephson: Högskolan
- 4 Catharina Nyström Höög:
Ord vi dissar
- 10 Rickard Domeij:
Så klarar man språkkontrollen
- 16 Frågor och svar
- 22 Mona Blåsjö & Hans Strand:
Examensarbetets hemligheter
- 29 Hedda Söderlundh:
Svenska är lättare att fatta
- 34 Noterat
- 38 Kjell Ivar Vannebo:
Unionsoplösningen – opptakt
til språkstrid
- 44 Insänt
- 46 Nyutkommet

2.

Högskolan

VILKEN ÄR den längsta text du skrivit? Om frågan ställs till en svensk i trettioårsåldern finns ett mycket sannolikt svar: examensarbetet. Frågar man sedan samma person om den svåraste bok den läst, är det troliga svaret något verk från högskolestudiernas kurslitteratur.

Det visar högskolans centrala roll för språkförhållandena i Sverige. Det är på högskolan vi får utveckla vår svenska eller engelska för vårt mest avancerade tänkande, och på högskolan tas språket i bruk för nya ändamål med sällsynt höga krav på klarhet och precision. Uppgifterna är svåra; det illustreras av de två artiklarna om högskolespråk i detta nummer av Språkvård.

Högskolor och universitet måste därför utveckla långsiktiga språkpolitiska riktlinjer inom tre områden, nära förbundna med varandra.

Det första är parallellspråkigheten mellan svenska och engelska. Vetenskaplig skolning innebär att man lär sig använda både engelska och svenska som vetenskapsspråk. Studenter utan engelska hamnar utanför det internationella kunskapsutbytet inom vetenskapssamhället. Studenter utan vetenskapssvenska – men med svenska som modersmål – lär sig mindre och tänker sämre (se Hedda Söderlundhs artikel, s. 29).

Det andra området är det systematiska språkstödet. En stor del av dem som börjar

på högskolan har ofrånkomligen otillräckliga språkfärdigheter, särskilt i skrift. Det gäller inte minst dem som har annat modersmål än svenska. Språkverkstäder, stöd- undervisning, särskilda kurser i akademiskt skrivande m.m. måste därför bli varaktiga inslag i utbildningarna (se Mona Blåsjös och Hans Strands artikel, s. 22). De får inte förvisas till tillfälliga projekt.

Det tredje området är mångspråkigheten. Svenska och engelska kan inte vara högskolans enda språk. Det svarar dåligt mot hur världen är beskaffad, och det leder till intellektuell torftighet. Dels bör främmande språk, små som stora, stärkas som akademiska ämnen. Dels bör man reflektera över utrymmet för spanska, arabiska, turkiska, tyska och andra stora språk i olika utbildningar. Därmed avses inte fler språk i kurslitteraturlistorna. Men högskolan är full av studenter med goda kunskaper i många olika språk. Får de någonsin tillfälle att jämföra svensk statsrättsteori med arabisk, svensk matematikdidaktik med östeuropeisk, brittisk-amerikansk språksociologi med fransk o.s.v.?

Det talas mycket om kunskapssamhället. Men utan språkkunskaper blir det dåligt också med de andra kunskaperna.

*Olle Josephson
sekretariatschef,
Svenska språknämnden*

Ord vi dissar

CATHARINA NYSTRÖM HÖÖG

Svenskarna har en funktionell och demokratisk syn på lånord. Viktigast är att orden är begripliga och användbara. Sedan spelar det mindre roll varifrån de kommer. Men när prästen säger *Oh shit!* går det för långt. Catharina Höög rapporterar från en undersökning av våra attityder till *kidsen, cookie, briefa, workshop* och andra importord.

Man använder alltför många engelska ord i svenskan i dag. Det anser en majoritet av tillfrågade svenskar, när frågan ställs på detta generella vis. Men ställer man konkreta engelska ord mot möjliga svenska ersättningsord blir resultatet ett annat. De flesta uppger att de använder importorden. Mer än hälften av en tillfrågad grupp använder hellre *mail* – eller *mejl* – än *e-post*. I princip känner svenskarna alltså ett visst motstånd mot mängden engelska importord, men i praktiken gör de gärna bruk av dem.

Så enkelt kan man sammanfatta en del av resultaten av de attitydundersökningar

som under 2002 genomfördes av det samnordiska forskningsprojektet *Moderne importord i språka i Norden*. Efter ett par års bearbetning är resultaten nu färdiganalyserade och på väg att publiceras i rapporter.

De resultat som presenteras i den här artikeln bygger på två av projektets delundersökningar: I en telefonenkät har drygt tusen svenskar svarat på frågor om importord (Hammermo). Och i en mindre djupundersökning har 24 svenskar i intervjuer och gruppsamtal gett sina synpunkter på importord och andra näraliggande språkfrågor (Nyström Höög). De båda informantgrupperna svarar ungefär likadant på de frågor som är gemensamma för båda undersökningarna. De är alltså i huvudsak eniga om att det används för många engelska ord i svenskan i dag. I något mindre utsträckning är de eniga om att det borde skapas nya svenska ord som ersätter de engelska. Det svarsmonstret kan nog förklaras på olika sätt. Man kan till exempel anta att flera anser att det förvisso används för många engelska ord, men att det problemet inte är så betydande att man

måste skapa svenska ersättningsord. En annan möjlighet, som flera svarande faktiskt hänvisar till, är att det redan finns svenska ord i stället för de engelska. Det gäller bara att använda dem!

Enkätfrågorna om importord och ersättningsord ger en väldigt allmän bild av svenskarnas inställning till engelsk språkpåverkan. Djupundersökningen ger möjlighet till nyanseringar. I intervjuer och grupp-samtal framträder individuella uppfattningar tydligare. Där tydliggörs också en ganska allmän uppfattning om att man egentligen inte kan svara på frågan om det används för många engelska ord generellt. Det verkar snarare finnas en rad olika villkor som avgör om engelska importord kan användas eller om svenska ord är att föredra. I den här artikeln vill jag lyfta fram just några sådana villkor.

Livsstilar

Kanske våra livsstilar formar attityderna till importord? Det har varit en grundläggande hypotes i undersökningen. För att nå grupper som representerar olika livsstilar valde vi att rekrytera deltagare med hög respektive låg position inom traditionella respektive moderna branscher. Informanterna kan alltså indelas i fyra grupper: hög position i moderna branscher (exempelvis IT), hög position i traditionella branscher (exempelvis stålindustri) och låg position i moderna respektive traditionella branscher. För var och en av de fyra livsstilarna har sex informanter deltagit, från två olika arbetsplatser. Gruppsamtalen fördes inom varje livsstil, mellan tre arbetskamrater på deras egen arbetsplats.

I praktiken var det inte så enkelt att urskilja olika livsstilshållningar; det finns mycket som förenar samtliga informanter, och gränserna mellan olika ståndpunkter går nästan lika ofta rakt igenom samtalsgrupperna som mellan dem. Någon skillnad är det ändå, inte minst i fråga om vilka aspekter av språkpåverkan som behandlas

i gruppsamtalen. Jag nämner därför i vilken livsstilsgrupp de aktuella åsikterna kommer till uttryck.

Informanterna på hög nivå i moderna branscher, företrädna av IT-konsulter och läkemedelsforskare, är alla ense om att engelska importord fungerar väl i de respektive fackspråken – data-

och labbjargong – men att de bör ersättas i mera allmänna kontexter. På IT-företaget säger den unge och importordsvänlige Kristian att de engelska orden är bättre än de svenska, för de "låter ofta ganska konstigt". Hans kollega Kajsa visar i sitt diskussionsinlägg hur etablerade de engelska orden är i hennes språk:

– Vad gäller datorer och såna här riktiga fackuttryck å sånt – *fine*. Det är, det kan man ju själv använda sej av. Men återigen, när man tittar på sånt som allmänheten behöver – då kan man fråga sej ...

I Sverige har Datatermgruppen föreslagit svenska ersättningsord. De tre IT-konsulterna är ganska kritiska till dem, trots att de säger att det behövs svenska ersättningsord för allmänheten. När jag ber dem förklara sin misstro säger en av dem att han nog inte känner till så många ord, men att det är de dåligt fungerande

Det är töntigt
med *teamwork*
när man lika gärna
kan säga
samarbete.

som man uppmärksammar. Ett sådant ord är *kaka* för *cookie*. En viktig förklaring till att gruppen har svårt att acceptera de svenska ersättningsorden är säkert just deras branschtillhörighet. Den som dagligen talar om datorer är troligen van vid de engelska orden långt innan svenska ersättningsord lanseras. Då är det svårt att ändra bruket.

Den andra gruppen som representerar samma livsstil, läkemedelsforskarna, lever i en värld som i många avseenden är tvåspråkig. De läser och skriver på engelska, men deltar i arbetsplatsgemenskapen på svenska. Den här gruppen är på motsvarande sätt ense om att många engelska ord hör hemma i den egna labbjargongen, men bör ersättas i andra sammanhang. En av dem använde nyligen *läkemedelstarget* i en annons. En kollega blir upprörd då han hör det, inte över att ordet använts, utan just över att det förekommit i ett offentligt sammanhang. Lena, som formulerat annonsen, anför två viktiga skäl till att *läkemedelstarget* är bra: alla inom branschen vet vad som avses och en svensk förklaring skulle kräva många flera ord. I hennes praktiska verklighet är det alltså inte så lätt att finna ersättningsord.

De här grupperna skiljer på fackspråk och allmänspråk. Det är en viktig skillnad. Den avgör vem som ska ta ansvar för kommunikationen. Både på labbet och på IT-företaget menar man att det är deras eget ansvar att anpassa sitt språk när kommunikationen riktas ut från den egna arbetsplatsen.

Liknande synpunkter framförs av industriarbetaren Sven, en representant för anställda på låg nivå i traditionell bransch.

– Man får tänka sig för när man ska använda svenska eller engelska, säger han.

– Människor som har läst samma ut-

redning kan nog diskutera på engelska, men sen när man ska börja föra ner de här på mänskorna som – ja, som ska beröras av det här. Då får man nog försöka göra om det till svenska för annars kan man få ett väldigt konstigt mottagande av sitt budskap.

I det här kravet på svenska ord i allmänspråket ligger ett slags demokratisk värdering. Inte så sällan kommer den till uttryck i intervjuerna och gruppamtalen.

Skrytord

Till denna demokratiska ståndpunkt ska kanske också räknas avståndstagandet från språkligt skryt. Susanna, som arbetar med personalfrågor på ett industriföretag, är den som tydligast tar avstånd från de engelska importorden när de används för att "glassa", som hon själv säger. Det är töntigt att säga *teamwork* när man lika gärna kan säga *samarbete*, menar hon. Som exempel på "glassande" nämner hon folk hon träffar på konferenser som säger att de ska *benchmarka*:

– Då kan jag bli så där att jag ska använda svenska ord bara för att jag ska.

I Susannas fall leder alltså motviljan mot de engelska orden till handling. Det är en ovanligt stark reaktion, att döma av djupundersökningens informanter.

Susanna är dock inte ensam om sin åsikt. I den samtalsgrupp där hon ingår, på hög nivå i traditionell bransch, får hon visst gehör av sina arbetskamrater. En av de andra deltagarna berättar om hur den engelskspråkiga versionen av företagets tidning bemöts som uttryck för högfärd av många arbetare. Också i en grupp av hotellanställda diskuteras bruk av engelska ord i svenska som ett medel att "flyta ovanpå". Det är tydligt att båda dessa grupper tar avstånd från sådant bruk.

Det finns ett visst samband mellan de engelska importord som används för att markera överlägsenhet – eller i alla fall uppfattas så – och de onödiga orden. Så kallar jag här importord som ersätter redan fungerande ord eller konstruktioner. I samma grupp på stålverket som diskuterar glassande, kommenterar Sofia ett nytt bruk, nämligen förkortningen *vs* i samband med idrottsmatcher. Det irriterar mig *jättemycket*, säger hon: ”så står det Leksand vs Luleå – Hur många vet vad det där *vs* betyder?” Också här är det alltså ett slags krav på språklig demokrati som, åtminstone delvis, ligger bakom irritationen. Folk ska kunna förstå orden omkring sig. Det visar sig också att Sofia har fog för sin irritation. En av arbetskamraterna vet faktiskt inte vad förkortningen står för.

Gruppspråk

Ett ämne som ofta återkommer i de samtalsgrupper som representerar hög position är språkets anpassning i situationen. Oftast diskuterar de, som nämnts, fackspråk gentemot allmänspråk, men också andra aspekter av situationsanpassning. I en av grupperna talar man om hur töntigt det är när vuxna försöker tala som ungdomar. *Kidsen* och *softa* nämns som exempel på sådana uttryck som inte kan användas av vuxna. En av samtalsdeltagarna berättar om en bekant som sagt ”Han *dissade* mej”, ett uttryck som informanten inte förstod. (Det betyder ’kritisera’ eller ’avspisa’.) Efter att hon fått det förklarat för sig tog hon avstånd från bruket: ”det tyckte jag kändes helt fel, för det kunde jag tänka mej att

artonåringar säger men inte som – tretti-femåringar”.

Samma informant, en av läkemedelsforskarna, berättar också om ett bröllop hon nyligen besökt. Under vigseltalet sa prästen ”när bruden såg brudgummen så tänkte hon *Oh shit*”. Att detta är exempel på opassande språkbruk bekräftas av hennes arbetskamrater – och av mig – som skrattar vantröget när hon berättar. Att det uppfattas som opassande kan förstås förklaras med det kyrkliga sammanhanget. När vi i intervjun bad informanterna värdera importordsbruk i olika domäner, var just kyrkan den domän där man tydligast

**Krockkudde för
airbag går bra,
men säkerhets-
kopia för backup
är otympligt.**

tog avstånd. En annan förklaring till förvåningen över prästens ordval är att det är en hel engelsk fras. En majoritet av de intervjuade anger att det inte går an att använda engelska fraser i mera officiellt språk. Resultatet är det samma som i Magnus Ljungs undersökning från 1988: fraslän accepteras i mindre utsträckning än ordlän.

En särskilt irriterande form av engelsk språkpåverkan förefaller det vara när engelskt och svenskt blandas. En av läkemedelsforskarna berättar om en kamrat i databranschen som säger *briefar* och *applayar*. Orden möter en stark reaktion från en av hennes kollegor, som säger att han ”får rysningar” av att man gör verb av engelska ord så där: ”bara ta ordet som det är”. Den tredje kollegan håller med, och menar att den sortens språkblandade ord försvårar skriftspråksinläringen för barn och ungdomar.

Sammansättningar mellan svenskt och

engelskt väcker också reaktioner. *Läkemedelstarget* har redan kommenterats. Säkert är det delvis sammansättningen mellan svenskt och engelskt som väcker motvilja. På samma sätt är det med ordet *running-skor*, som förekommer i ett reklamblad som användes som diskussionsunderlag i gruppsamtalen. Så gott som alla samtalsgrupper menar att ordet är dåligt. Det låter ovant, och uppfattas också som otympligt. Avgörande för att *runningskor* förkastas är säkert att förleden är oetablerad i svenskan. Ingen lär väl i dag reagera på samma sätt för *joggingskor*. *Jogging* – eller hellre *jogging* – är ett ganska vedertaget ord i dagens svenska.

Det problematiska i informanternas exempel är förstas att de engelska ord som böjs eller används som led i sammansättningar är ointegrerade i svenskan. De anpassade orden, som *tejp*, gör vi ju obekymrat verb av. Men bara hälften av de intervjuade menar att det kan vara en bra idé att försvenska stavningen av nya importord, trots att anpassning av uttal och stavning gör dem lättare att hantera i svenskan.

Känsla för svenskan?

Samtalsdeltagarna fick också ta ställning till ordpar med ett engelskt importord och ett svenskt ersättningsord. Man vill hellre använda det svenska ersättningsordet då detta är det mest frekventa; exempelorden i frågan var *kroppsbyggare* och *dokusåpa*.

När importordet och ersättningsordet är ungefär lika frekventa spelar det inte någon roll vilket ord som används. *Krockkudde* för *airbag* går bra, men *säkerhetskopior* för *backup* uppfattas som onödigt otympligt. De importord som är frekventa i

svenskan accepteras inte oväntat också av undersökningsgruppen. *Forward* är bättre och mera precis än *anfallare*, och *arbetsseminarium* som ersättningsord för *workshop* förkastas av majoriteten för att det är för långt och krångligt. Det är strängt taget bara Susanna som menar att *arbetsseminarium* går lika bra. Det ersättningsordet träffar ju också mitt i prick för hennes avståndstagande från den engelskspråkiga managementkulturen.

Uppfattningen om ordens precision och användbarhet väger alltså tyngre än deras språkliga ursprung. En av de intervjuade avfärdar till och med diskussionen och säger att det är en "löjlig principfråga" att man ska använda svenska ord. Över huvud taget är det svårt att i det insamlade materialet finna stöd för tanken att svenskar principiellt

Precision
och användbarhet
väger tyngre än
ursprung.

tar avstånd från de importerade engelska orden, trots att det faktiskt är resultatet av den generella frågan om det används för många engelska ord i dagens svenska. I stället verkar ställningstagandet mot – eller för – de engelska orden vara styrt av språkdemokratiska och funktionella hänsyn. Resonemanget har en påfallande likhet med det som förs i den parlamentariska utredningen om svenskans ställning *Mål i mun* (SOU 2002:27), där en vägledande princip ju är det kommunikativt välfungerande.

Kan svenskarna då beskrivas som helt och hållet anhängare av en funktionellt inriktad importordspolitik – det bäst lämpade ordet ska användas oavsett om det är

svenskt eller engelskt? Nja, kanske inte ändå. Många av de exempel som getts i denna korta artikel tyder på det, men här och där i intervjuerna dyker det upp uttalanden som inte riktigt stämmer med helhetsbilden. Den tidigare nämnda Kristian, en ung IT-konsult, är kanske allra engelskvänligast i undersökningen. Han säger till exempel att det inte skulle spela honom någon roll om vi hade engelska som modersmål i stället för svenska. När vi kommer till frågan om hur han ställer sig till importord i olika domäner reagerar han dock, just i fråga om importord i kyrkan.

– Svenska kyrkan ska väl vara jättesvensk.

Ja, varför då, kan man fråga sig, om vi lika gärna kan ha engelska som modersmål?

En förklaring till den här typen av synbara inkonsekvenser kan vara att samtalsdeltagarna inte skiljer mellan språk och företeelse. Att många värderar företeelserna snarare än orden är tydligt när frågan gäller importord för leksaker. Där ställs Barbie och Pokemon mot svensktillverkade träleksaker, och diskussionen glider väl egentligen bort från språkfrågan. Säkert kan detta vara en återkommande felkälla i undersökningen. När det gäller importord inom kyrkan känns dock den förklaringen inte lika tilltalande; här kan man ju svårligen tänka sig att informanterna utgått från konkreta exempelord. I stället kan det nog vara så att vissa företeelser uppväcker känslomässiga reaktioner som i viss mån är kopplade till språket. Just kyrkan – och barn och deras leksaker – relaterar nog många till en

privat sfär, och därför väcker den känslor. Inom dessa områden vill de allra flesta också begränsa importorden.

Samtalsdeltagarnas tämligen tydliga avståndstagande från importord inom ämnesområdena leksaker och kyrka har kanske att göra med en känslomässig koppling till modersmålet, som trots allt finns där. En sådan känsla för språket har de flesta sällan anledning att formulera, och vi får heller inte riktigt syn på den i den undersökning jag redogjort för. Glimtvis kan den dock anas, och inspirerar till fortsatt sökande efter svenskarnas attityder till moderna importord. ■

LITTERATUR

Hammermo, Olle, under utg.: Attityder till moderna importord i Sverige, i: Lars. S. Vikør & Tore Kristiansen (red.), *Nordiske språkhaldningar 1. Ei meningsmåling*. Oslo.

Ljung, Magnus, 1988: *Skinheads, hackers & lama ancor. Engelskan i 80-talets svenska*. Stockholm.

Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket. Betänkande av kommittén för svenska språket. SOU 2002:27.

Nyström, Catharina, 2004: Attityder till importord. Vad får vi veta genom intervjuer och gruppsamtal? i: *Svenskans beskrivning 26*, red. av Björn Melander m.fl. Uppsala.

Nyström Höög, Catharina, under utg.: *Teamwork? Man kan lika gärna samarbeta. Svenska åsikter om importord*. Oslo.

Catharina Nyström Höög är fil. dr och forskare i nordiska språk vid Uppsala universitet och lektor vid Högskolan i Dalarna. Hon medverkade senast i Språkvård 2002/3 med en artikel om myndighetsspråk, "Mottagaranpassning är mer än tilltalsord".

Så klarar man språkkontrollen

RICKARD DOMEIJ

Är datorns språkkontroll skribentens bästa vän? Eller kommer den mest med löjlige förslag? I april gav Svenska språknämnden ut *Datorn granskar språket*, en bok som går igenom hur datoriserade språkkontroller fungerar och kan användas. Vi återger här ett utdrag ur kapitel 7, lätt bearbetat. Rickard Domeij ger råd för språkkontrollanvändning på kontor, redaktioner och skolor.

En arbetsdag på kontoret kan innehålla en hel del skrivarbete, allt från minnesanteckningar och protokoll till kundbrev och rapporter. De olika texttyperna ställer olika krav som det gäller att känna till.

Allra viktigast är att anpassa texten till läsarna så att det kommunikativa budskapet når fram. Syftet kan kanske vara att informera om något i en rapport som underlag till ett beslut, eller så kan det vara att

försöka övertala någon att göra något, till exempel att i ett utskick övertala kunderna att köpa en viss produkt.

Viktigt är också att kunna ställa upp och formulera texten i enlighet med de olika texttypernas konventioner. En rapport ska ha ett annat utseende och språk än ett kundbrev. Rapportens opersonliga prägel får inte smitta av sig på kundbrevet, som bör ha ett mer direkt, personligt tilltal. Sådana hänsyn återspeglar sig i valet av ord och fraser.

Vissa stela och ålderdomliga ord och ordformer som *erfordra* och *hava* bör nog undvikas i de flesta typer av texter, liksom rena talspråkligheter som *medans* och *våran*. För alla typer av texter gäller också att de ska vara grammatiskt korrekta, rättstavade och följa gällande teckenkonventioner.

Ingen människa kan uppfylla alla språkliga krav i skrivande stund. Kanske saknar man kunskap om något krav, eller så har man av någon anledning missat att

tillämpa en regel för att det är så mycket annat att tänka på. Här kommer granskningen in.

Kontoret

När det gäller saker som syfte, läsaranpassning, sammanhang och texttypskonventioner kan man inte vänta sig någon större hjälp av en språkkontroll. Tråkigt, kanske man kan tycka. Men vem förväntar sig egentligen att datorn ska ha något att säga om vad skribenter har för avsikter, och vilka strategier de väljer för att nå sina kommunikativa mål? Och om en dator skulle ha något att säga om det, skulle man då lita på det? Knapptast.

Däremot kan man få hjälp med sådant som kan formuleras i entydiga regler och tillämpas på ett mekaniskt, själlöst sätt. Det gäller vissa – inte alla – fel i tecken, stavning och grammatik. Utöver det kan datorn också uppmärksamma skribenten på ord och uttryck som i ordböckerna är stilistiskt markerade som stela, ålderdomliga, svårbegripliga eller talspråkliga.

Den mest använda språkkontrollen för svenska finns i den svenska versionen av ordbehandlingsprogrammet Word. Den innehåller såväl kontroll av stavning, tecken, ord och fraser som grammatik. Det är det enda kommersiella programmet med svensk grammatik-kontroll. Programmet finns också i en version för granskning av finlandismer i finlandssvenska texter.

Språkkontrollen är förinställd så att den kontinuerligt

granskar en text i bakgrunden medan man skriver. Alla problem den stöter på markerar bums med understrykning i en viss färg. Klickar man på ett markerat ord med musens högerknapp visas en snabbmeny med problembeskrivning och ersättningsförslag. Man ögnar igenom de markerade partierna i texten och kan snabbt bedöma om problemen är värda att åtgärda eller om det rör sig om falskt alarm.

För att begränsa antalet falska alarm kan det vara värt att ägna lite tid åt att anpassa språkkontrollens granskning till de egna behoven. Många felaktigt signalerade stavfel kan vara ord som ofta återkommer i dina texter, till exempel namn och branschord. Om du väljer att spara orden i den egna ordlistan slipper du falska signaler för dem i fortsättningen. I inställningarna för språkkontrollen kan man slå av de granskningsregler som ger upphov till falska alarm.

Att tänka på när man använder språkkontroll

- Datorn ger bra hjälp med entydiga regler som kan tillämpas mekaniskt. Men textens syfte, läsaranpassning, sammanhang och anpassning till texttypskonventioner måste du klara själv.
- Anpassa språkkontrollen till egna behov! Lägg till egna ord. Stäng av granskningsregler som ger falska alarm.
- Glöm inte att många fel alltid undgår att upptäckas av datorn.
- Du fattar de avgörande besluten, inte datorn.

Till exempel kan man reta sig på att språkkontrollens bristfälliga granskning av stor bokstav i början av mening gör att den också tror att det ska vara stor bokstav efter förkortningar som avslutas med punkt. Genom att slå av regeln som granskar stor och liten bokstav blir man av med dessa falska alarm. Det innebär förstås att man på egen hand får ägna mer tid åt att gå igenom problem med stor och liten bokstav.

Det är svårt att generellt säga vilka granskningsregler som ger upphov till många falska alarm eftersom det kan skilja sig från person till person. Många skribenter irriterar sig på den granskningsregel som kontrollerar att alla meningar innehåller minst ett finit verb (d.v.s. tidsböjt verb). Utan finit verb är en mening visserligen inte fullständig, men ibland finns det stilistiska skäl att bryta mot reglerna och använda en ofullständig mening för att framhäva något.

Däremot kan skribenter som vet att de har problem med att skriva fullständiga meningar finna granskningen värdefull, förutsatt att de vet hur man går till väga för att åtgärda problemet. Därför bör man fundera över vilka regler man själv finner användbara och vilka som inte är det, och anpassa granskningen därefter.

På många svenska arbetsplatser sitter i dag åtskilliga skribenter som inte har svenska som modersmål. Det handlar ofta om goda skribenter med vissa svårigheter att hantera de delar i svensk grammatik som är mycket speciella. Det kan röra exempelvis genus (*en* eller *ett förslag*), bestämdhet och artiklar (*fatta beslut, ett beslut* eller *beslutet?*) eller bisatsordföljd. Dessa skribenter kan ha högt ställda förväntningar på språkkontrollen, eftersom de har särskilda behov.

Språkkontrollen kan visserligen hjälpa till att upptäcka en del av de fel som rör grammatiska egenheter i svenskan, till exempel inkongruens (*en gul hus*) och felaktig placering av *inte* och andra adverb i bisatser (*vet du att hon kommer inte*). Men många sådana fel undgår upptäckt. Framför allt bör man tänka på att falska alarm kan göra att man lär in fel och ändrar på ett felaktigt sätt, särskilt som problembeskrivningarna i programmet inte är lätta att förstå. Bättre då att stänga av regler med dålig precision.

Språkvårdaren Ola Karlsson har undersökt hur språkkontrollen i programmet Granska fungerar för personer som har svenska som andraspråk och som skriver svenska texter i arbetet. Han menar att programmet fungerar sämre för andraspråksanvändare än för modersmålsanvändare. Många av de vanligaste felen undgår upptäckt. Det gäller till exempel lexikala fel, skrivregelsfel, artikel- och bestämdhetsfel.

Skribenter med svenska som modersmål befinner sig i en liknande situation när de skriver på engelska med hjälp av den engelska språkkontrollen i Word. Samma varningsord gäller förstås dem. Som skribent måste man kritiskt värdera det förslag som språkkontrollen ger innan man bestämmer sig för vad man ska göra med det. Ska jag följa datorns råd eller inte?

Ofta kan man med en gång se att det verkligen rör sig om ett fel. Jag gör till exempel själv många böjningsfel när jag skriver på engelska, av typen *he are* i stället för *he is*. Problemet infinner sig oftast när det blir lite längre mellan subjekt och verb, som i *The boy with the brown shoes are my cousin*.

När jag är inne i skrivandet tänker jag inte på det, men när språkkontrollen påpe-

kar det för mig ser jag felet direkt. Jag brister inte i kunskap om hur det ska vara, men jag saknar ibland förmåga att använda kunskaperna i skrivande stund. Därför har jag inga problem att bedöma datorns förslag och ändra på rätt sätt.

Men ibland har man varken kunskap eller förmåga att avgöra om datorns förslag är bra eller inte. Då bör man varken lita på sig själv eller datorn. Däremot finns kolleger och böcker som man kan rådfråga.

Redaktionen

På tidningsredaktioner och andra arbetsplatser där kraven på anpassad granskning är stora räcker möjligheterna i Words språkkontroll inte till. Visst vill man upptäcka fel i stavning, tecken, grammatik och ordval. Men utöver det krävs att granskningen anpassas till tidningens eller företagets egna språkliga riktlinjer, så att texter skrivna av olika personer får en enhetlig språklig prägel som är konsekvent och igenkännbar. Dagens Nyheter har till exempel föredömligt valt att använda den försvenskade formen *lobbning*, medan flera andra tidningar håller fast vid det engelskklingande *lobbying*.

En språkkontroll kan hjälpa till att upprätthålla en enhetlig och konsekvent prägel i olika skribenters texter, men då krävs att det går att redigera granskningsinnehållet i enlighet med tidningens språkliga riktlinjer. Vissa ord och fraser behöver läggas till, andra tas bort eller ersättas med nya. Det kan kräva ett omfattande lexikografiskt arbete.

På Dagens Nyheter använder report-

rarna en skraddarsydd version av språkgrensprogrammet *Skribent* för att kontrollera sina texter. Andra tidningar använder ett liknande system, det norskutvecklade *Tansa*. *Skribent* kan antingen köras som ett helt fristående program eller inifrån Word i en tilläggsmeny. Programmet innehåller kontroll av stavning, tecken, ord och fraser. Dessutom finns viss konsekvenskontroll som till exempel kan se till att förkortningar är skrivna på samma sätt rakt igenom hela dokumentet. Konsekvenskontrollen kontrollerar dock enbart inkonsekvens i valet av form på en och samma förkortning (*bl.a.* eller *bl a*), inte in-

konsekvens mellan olika förkortningar (*bl.a.* eller *m m*). Utöver språkkontroll finns ett ordboksprogram med *Svensk ordbok*, *Norstedts svenska synonymordbok*, *Svenska Akademiens ordlista* och *Svenska skrivregler*

Tyvär är språkkontrollen i *Skribent* inte lingvistiskt baserad, vilket har sina nackdelar. En teckenbaserad språkkontroll som

den i *Skribent* kan inte hantera grammatiska problem. Inte heller har den något generellt sätt att avgöra vilken ordklass ett flertydigt ord tillhör i sammanhanget. Följden kan bli att antalet falska alarm ökar, alternativt att täckningen minskar genom att flertydiga ord och fraser lämnas utanför granskningen.

Vilket program är då bäst, språkkontrollen i Word eller i *Skribent*? Tja, det beror på vad man vill använda programmet till. Vill man ha hjälp med granskningen av grammatiska fel, är språkkontrollen i Word det självklara valet. Är man mest intresse-

Ingen människa
kan uppfylla alla
språkliga krav
i skrivande stund.

rad av att granska tecken, ord och fraser, och har behov av att anpassa granskningen med eget innehåll så är Skribent att föredra. Då får man också en uppsättning bra ordböcker och skrivregler att använda när man skriver på dator, vilket inte är minst viktigt. I övrigt är granskningsinnehållet ganska likartat.

Skolan

Skribent finns också i en version för skolan som innehåller en del extra material. Granskningsinnehållet är till exempel utökat med regelkategorin *textsjukdomar*, som flaggar för potentiella problem i texten med vaga eller onödiga ord som *man* respektive *så*.

Enligt min mening bör man vara försiktig med den här typen av granskning. Den kan resultera i att orden uppfattas som helt överflödiga, trots att användningen av dem många gånger är väl så motiverad. Det som gör en text opersonlig och vag begränsar sig heller inte till vissa ord, vilket en sådan granskning kan få en att tro, utan återfinns också i meningsbyggnad och syftningar.

Mer motiverade känns de övningstexter som finns med i programmet. Där kan man öva på nästan varje regeltyp både manuellt och med språkkontrollen.

Skribent för skolan innehåller en väl utvald uppsättning ordböcker bestående av *Svenska Akademiens ordlista*, *Norstedts svenska synonymordbok* och *Norstedts plusordbok* med illustrationer. Därutöver finns skrivregelsamlingen *Punkt, komma, frågetecken*. Med programmet följer dessutom den fristående stavningskontrollen *Stava rätt*, som är särskilt anpassad för dyslektiker.

Det finns inget kommersiellt program med svensk grammatikkontroll som är sär-

skilt anpassad för skolan. Språkkontrollen i Word med sina avancerade problembeskrivningar kan möjligen användas i gymnasiet men knappast i grundskolan.

De granskningsregler som finns i befintliga språkkontroller är uteslutande utformade efter språket i texter skrivna av vuxna.

Språkforskaren Sylvana Sofkova Hashemi har undersökt feltyper hos skolbarn i åldern 9–13 år. Resultaten visar att barns skrivfel ofta skiljer sig från vuxnas. Många gånger är de talspråkligt baserade. Ett barn kan till exempel skriva ord och meningar som de låter utan vare sig stor bokstav eller punkt, till exempel *ja hemta skriskor sen spela vi häcky*. När olika grammatikkontroller (språkkontrollen i Word, Granska och svenska Scarrie) testades på skolbarnens texter visade det sig att de i snitt upptäckte drygt en tiondel av felen, att jämföra med drygt hälften av felen i vuxentexter.

I den konstruerade men typiska exempelmeningen ovan markeras två ord som felstavade i Word: *hemta* och *häcky*. Eftersom tekniken för att ta fram ersättningsförslag enbart baseras på grafiska likheter mellan ord och inte innehåller någon grammatisk analys av sammanhanget, får *hemta* som första tre ersättningsförslag *beta*, *hetta* och *hemtam*. Den ljudlika formen *hämta* återfinns först på femte plats. Det korrekta *hämtade* finns föga förvånande inte med på listan. Felstavningen *häcky* ges inga förslag eftersom programmet saknar teknik för att hantera ljudlikheter som den mellan *å* och *o* framför dubbeltecknad konsonant.

Tre fel i exempelmeningen upptäcks inte alls eftersom de räkar sammanfalla med korrekta ord: *ja*, *skriskor* (sammanställning av *skri+skor*) och *spela*. Inte heller

upptäcks satsradningen, det vill säga att två fullständiga satser följer på varandra utan vare sig punkt eller komma. Däremot tycker grammatikkontrollen att det ska vara stor bokstav i början av meningen.

Befintliga språkkontroller kan och kommer att bli bättre på att hantera barns språkfel. Därmed kommer de också att bli mera användbara som skrivverktyg i grundskolan. Men det grundläggande problemet kvarstår: de kommer aldrig att bli perfekta och fullt pålitliga, långt ifrån. Därför måste vi lära oss att förstå vilka begränsningar ett granskningsprogram har och att förhålla oss kritiska till dess förslag.

Där har skolan en viktig funktion. Skolan bör axla sitt ansvar och ta sig an uppgiften att lära ut hur språkkontroll fungerar och kan användas i skrivandet.

Med det menar jag inte bara hur den *kan* utan också hur den *bör* användas i skrivarbetet, och vilka konsekvenser en oförsiktig användning kan få. Detta bör ske redan i grundskolan och senast i högstadiet, då de flesta skolbarn redan har börjat använda språkkontroll på egen hand.

Men om skolan ska kunna integrera moderna skrivhjälpmedel som språkkontroller i undervisningen på ett genomtänkt sätt, krävs först och främst att lärarna själva lär sig förstå och hantera tekniken. Det kräver kännedom om språkteknologi och modern skrivforskning.

Situationen kan liknas vid den som uppstod när miniräknaren kom. Först utlöstes en inflammerad debatt om huruvida

miniräknare över huvud taget borde få användas i undervisningen, i alla fall på grundskolan, eftersom en oförsiktig användning riskerade att dränera eleverna på kunskap och göra dem helt teknikberoende.

I efterhand kan vi se att beslutet att låta integrera miniräknare i undervisningen på ett genomtänkt sätt var klokt. Eleverna får i dag lära sig både när och hur miniräknaren lämpligen ska användas.

Mer tid ägnas åt att lära ut olika metoder för överlagsräkning som ett viktigt instrument att kontrollera resultatet med.

På samma ändamålsenliga sätt bör skolan agera när det gäller att lära eleverna använda språkkontroll och andra språktekniska skrivhjälpmedel.

Den som förstår begränsningarna kommer också att ha rimliga förväntningar på vad språkkontrollen kan göra, och inser att en text varken behöver vara bra eller helt korrekt bara för att programmet verkar tycka det. ■

Rickard Domeij blev fil. dr i datalingvistik vid Stockholms universitet 2003 med avhandlingen "Datorstödd språkgranskning under skrivprocessen – svensk språkkontroll ur användarperspektiv". Sedan 2004 arbetar han vid Svenska språknämndens sekretariat. Hans bok "Datorn granskar språket" utkom i Språknämndens skriftserie (nr 92) i april 2005. Den kan beställas från nämndens expedition:

<expedition@spraknamnden.se>.

Datorn upptäckte hälften av felen i vuxentexter, en tiondel i skolbarnstexter.

Mädchen für alles

När och varför började *Mädchen für alles* dyka upp som uttryck i svenskan i betydelsen *alltiallo* eller *hjälpgumma*? Var kommer uttrycket ifrån?

Karin Hed, Järfälla
folkbibliotek

Svar: Det är svårt att säga något exakt om dateringen av uttrycket *Mädchen für alles*, ofta skrivet *mädchen für alles*. Svenska ordböcker tar i regel inte upp det, inte ens ordböcker över främmande ord. Man kan fråga sig varför. Det är inte så ovanligt.

Det betyder ordagrant 'flicka för allt' (d.v.s. en hemhjälp som får göra allt – städa, laga mat, passa upp), och det brukar översättas med 'ensamjungfru' i äldre tysk-svenska lexikon. Hur gammalt det är i tyskan har jag inte lyckats utröna. Gissningsvis användes det så även i svenskan åtminstone under 1800-talet och kanske in på 1900-talet. I dag skulle nog inte många som har någon form av hemhjälp kalla en sådan vare sig för *mädchen für alles* eller *ensamjungfru*.

Men det finns också en överförd användning 'någon

som får göra allt, som alltid förväntas ställa upp, alltiallo, hjälpgumma', både i tyskan och svenskan. Hur gammal den användningen är, det är också svårt att säga. Men den är vid god vigör i dag. Det finns helt moderna exempel på att det används inte bara om personer av båda könen, utan även om yrkesgrupper, företag och radioprogram!

Så uttrycket borde egentligen stå i våra ordböcker, åtminstone i ordböcker över främmande ord i svenskan. Och även *hjälpgumma* borde tas med i ordböckerna, för det är också vanligt i överförd användning.

Birgitta Lindgren

Physalis

Var ligger tonvikten i ordet *physalis*, alltså det bär som också kallas *kapkrusbär*?

Roland Molin,
Köping

Svar: Ord- och uppslagsböcker ger olika besked om detta. Bonniers svenska ordbok uppger att betoningen ligger på andra stavelsen /fy 'sa:lis/, medan Nationalencyklopedin (NE) uppger att betoningen ligger på den första stavelsen /'fy:salis/.

Uppgiften i Bonniers ordbok är i överensstämmelse med vad som är det vanliga i folkmun, medan uppgiften i NE stämmer med uttalet av detta artnamn bland fackfolk.

Physalis är ett grekiskt ord, med betydelsen 'blåsa', ett ord som i den antika grekiskan betonades på den sista stavelsen. Ordet har sedan gjorts till ett latinskt artnamn och måste då betonas enligt latinska betoneingsregler. Latinska ord

På svenska måste vi inte slaviskt måste följa betoneingsregler för latin.

kän inte ha betoning på sista stavelsen. Om näst sista stavelsen är lång läggs betoningen där, om den är kort hamnar betoningen i stället på föregående stavelse. Eftersom stavelsen *-sa-* var kort i grekiskan, så bibehölls den kort i latinet och betoningen lades då på den föregående, d.v.s. den första stavelsen *phy*.

I en böjd form av ordet *physalia*, som förekommer

FRÅGOR OCH SVAR

www.språknämnden.se www.spraknamnden.se

som vetenskapligt namn på en manet, flyttas betoningen till *-sa-*, eftersom den näst sista stavelsen *-i-* är kort; den kan därför inte uppbära betoningen. De speciella betoningsreglerna i latin och osäkerhet om längden på stavelsen *-sa-* har skapat osäkerhet. Därav uttalet med betoningen på *-sa-*, som ju teoretiskt är ett möjligt latinskt uttal. Engelska ordböcker lägger genomgående betoning på den stavelsen.

Bägge uttalen måste bedömas som korrekta. Man kan ju också säga att vi på svenska inte slaviskt måste följa betoningsregler för latin.

Claes Garlén

PlusGiro

Nu har *postgirot* bytt namn till *PlusGiro* meddelar Nordea. Både Svenska skrivregler och Myndigheternas skrivregler avråder från bruk av stor bokstav som klart avviker från det normala. Hur gör man här?

Lars AG Carlsson

Svar: För tre år sedan köpte Nordea Postgirot. Namnbyttet till *PlusGiro* har gjorts för att undvika samman-

blandning med den tidigare ägaren Posten.

Det är bakgrunden. Men i övrigt är allt identiskt med det gamla meddelas det: "Postgirot heter nu PlusGiro. Annars är allt som vanligt. [...] Kontonumren är desamma och betalningssystemet fungerar precis som vanligt."

Det innebär att den nya benämningen i allt väsentligt måste kunna behandlas språkligt på samma sätt som den gamla. *PlusGiro* och *PLUSGIROT* är interna logotypskrivningar, annars skriver man *Plusgirot* om namnet på företaget. I de flesta sammanhang skriver man *plusgiro* (om betalningssystemet eller kontotypen), och det är förstås logiskt ekvivalent med användningen av *postgiro*. Förkortningen *pg*, som kommer att fortsätta att användas, förstärker detta. Alltså: *betala via plusgiro eller bankgiro, betala till plusgiro 123 45-6*.

Ola Karlsson

Mig eller sig?

Skall det vara *mig* eller *sig* i sista meningen? "Vågen tornade upp sig högt över mig och jag sögs ner. Det var en otäck känsla att

falla rakt genom vågen, fritt fall några svindlande meter, men med flera ton vatten över mig."

Weddig Runquist

Svar: I följande fall är det inte svårt att avgöra om det skall vara *mig* eller *sig*. 1) "Jag hade flera ton vatten över X" – pronomenet X syftar på ordet *jag*, alltså X = *mig*. 2) "Mannen hade flera ton vatten över X" – pronomenet X syftar på ordet *Mannen*, alltså X = *sig*.

I din mening är det svårare att avgöra vad X syftar på. 3) "Det var en otäck känsla att falla ... med flera ton vatten över X".

Strikt grammatiskt syftar X på det innehållstomma ordet *det*. Men så fungerar det inte. I stället tänker man in någon person som kan "agera", någon som kan falla. Eftersom meningen står direkt efter meningar där *jag* (och *mig*) nämns, är det närmast till hands att den känsla som beskrivs i sista meningen gäller samma "jag". Därför verkar *mig* naturligt.

Men man kan ju tänka sig ett tankeobjekt som *någon, vem som helst*, och därför går det också att välja *sig*.

Birgitta Lindgren

Säljare eller försäljare?

Jag har inte svenska som modersmål och har försökt att få reda på skillnaden mellan *säljare* och *försäljare*. Ibland söks det *säljare* och ibland *försäljare* i annonser.

Rauha Haaraoja

Svar: Ordet *försäljare* betecknar en person som har som yrke att sälja något, ”person som yrkesmässigt ägnar sig åt försäljning”, för att citera Nationalencyklopedins ordbok (NEO). Ordet *säljare* har en mer allmän innebörd: person som säljer något, alltså även om den som tillfälligt säljer något.

Alla *försäljare* kan alltså kallas *säljare* men inte tvärtom. Om jag säljer min bil, är jag *säljare* men inte *försäljare*.

Det verkar som om *säljare* alltmer har kommit att användas även om professionella *försäljare*, vilket alltså avspeglas i platsannonserna.

Claes Garlén

Rimord

Språkvård 2005/1 berättas om *Bonniers rimlexikon*. I lexikonet påstår man tydligen att *spöken* rimmar på *öken*. Men

det gör det väl inte. Det första uttalas med grav accent, det andra med akut.

Anders Ejdemark

Svar: Enligt verslärer så är rim mellan ord på akut och grav accent helt godkända. Bernhard Risberg skriver i sin *Den svenska versens teori* (1905): ”Så anses olikhet i aksentformer ej spela någon roll. Följande verser ur Tegnér’s Ingeborgs klagan ’Lysen I stjärnor och sägen/ Seglaren vägen’ anses t.ex. rimma alldeles förträffligt.”

Birgitta Lindgren

Verifiera och validera

Det är inte så lätt att förstå vad skillnaden är mellan att *verifiera* och *validera*. Språknämnden förklarar ju orden så här i Frågelådan: ”Ordet *verifiera* betyder ’bestyrka riktigheten’ av något. Man kan t.ex. säga *kvitton som verifierar utläggen*. Ordet *validera* betyder ’bestyrka giltigheten’ av något. Man kan t.ex. tala om att *validera utländska examensbetyg*.”

Vi tillverkar hjullastare och arbetar med utveckling av dessa produkter.

I det arbetet pågår nu

försök att systematisera arbetssätten. I det används uttrycken *verifiering* och *validering*, utan att vi egentligen har en gemensam syn på vad dessa uttryck egentligen står för.

Vi behöver en enkel och entydig förklaring på vad *verifiering* och *validering* är, enkelt kopplat till vår verksamhet.

Per Olson, Volvo

Svar: *Verifiering* och *validering* är kompletterande aktiviteter för att identifiera

Verifiering och validering är kompletterande aktiviteter för att identifiera felaktigheter.

felaktigheter i system. ISO har standarder som beskriver förfarandet för olika verksamhetsområden.

En definition på *validering* är ”vi har byggt rätt sak”. *Verifiering* kan då definieras som ”vi har gjort saken rätt”. Man säger även att ”validering är ett resultat på lyckad *verifiering*”. Säg att man avser att bygga en luftkondi-

FRÅGOR OCH SVAR

www.språknämnden.se www.spraknamnden.se

tionering i en bilmodell. Man verifierar att temperaturen i bilen håller 20 grader, men man validerar att luftkonditioneringen fungerar genom att sätta en familj i bilen och fråga om de trivs med klimatet. Gör de det har man "byggt rätt sak".

Rickard Domeij

Och m.m.

Skall det vara ett *och* före det sista som räknas upp när uppräkningsen slutar med *m.m.*?

Heter det "I skolan brukar vi läsa, skriva, räkna m.m." eller "I skolan brukar vi läsa, skriva och räkna m.m." och "I ryggsäcken har jag böcker, pennor m.m." eller "I ryggsäcken har jag böcker och pennor m.m."?

*Ann de Bourgh,
Bonnier Utbildning*

Svar: Om allt det som räknas upp är likställt och *m.m.* står för andra tänkbara likställda saker, så har man inget *och*. Det bör absolut vara "I skolan brukar vi läsa, skriva, räkna m.m.".

I vissa fall kan uppräkningsen bestå av relativt heterogena saker, och då kan ett *m.m.* referera till bara en av de

uppräknade sakerna. Om man i exemplet med ryggsäcken menar att *m.m.* bara refererar till *pennor*, d.v.s. man vill antyda att där även finns skrivmaterial som suddgummi och papper, så är det bra att sätta in *och*. Men samtidigt bör man då tänka på att det blir tydligare om detta led inte läggs sist i meningen, för då tror läsaren lätt att det refererar till hela uppräkningsen. Skriv alltså hellre: "I ryggsäcken har jag matsäck, pennor m.m. och en dator."

Ola Karlsson

Syrisk och syriansk

Jag arbetar med en text om yezidier i turkiska och irakiska Kurdistan. Här talas om *syrianska* byar. Är det inte mer korrekt att skriva *syrisk*?

*Alexandra Lidén,
redaktör, Bokförlaget Forum*

Svar: Adjektiven *syrisk* och *syriansk* har inte samma betydelse. Med *syrisk* avses 'som har med Syrien eller dess invånare (*syrierna*) att göra'. Med *syriansk* avses 'som har med syrianerna' att göra. Syrianerna är ett arameiskt folk som tillhör den syrisk-ortodoxa kyrkan

och som bebor delar av både Turkiet och Irak. Det måste vara de som avses i boken.

Claes Garlén

Reklamföra

Allt oftare har jag stött på verbet *reklamföra* i betydelsen 'göra reklam för' både på webben och i tidningar. Det förekommer dock inte i ordböcker. Kan jag ändå rekommendera det till mina studenter?

*Berit Peltonen,
Helsingfors handelshögskola*

Svar: Ja, du kan gott rekommendera ordet. Eftersom det verb som finns till reklam, *reklamera*, mest används i betydelsen 'anmärka på köpt vara' eller 'efterlysa försvunnen postförsändelse', så är det bra att få ett ord som entydigt uppfattas i betydelsen 'göra reklam för'.

Claes Garlén

Eller hur?

Varför använder man *eller hur* så här?
– Gud vilken bra film det var!
– Ja, eller hur.

FRÅGOR OCH SVAR

www.språknämnden.se www.spraknamnden.se

Varifrån kommer det? Har kollat lite med några som nyligen bott i England och i USA, men de tycker inte att liknande finns där.

Anders Nyström

Svar: Det är nästan omöjligt att ange varifrån ett sådant uttryckssätt kommer. Här används *eller hur* som ett starkt instämmande uttryck. Sådana uttryck är modeuttryck som snabbt slits ut, jämför *verkligen, just det, absolut, precis, exakt*.

Förmodligen är det en utveckling av det *eller hur* som den förste talaren skulle kunna avsluta ett yttrande med:

– Gud, vilken bra film det var! Eller hur?

Vad som sedan inträffar är att den som svarar gör *eller hur* till sitt uttryck.

– Gud, vilken bra film det var!

– Ja, eller hur?

Claes Garlén

Rubricerade

Tusentals skrivelser från myndigheter, företag etc. inleds dagligen med en rubrik eller ärendebestämmelse såsom "Er skadeanmälan rörande inbrott 2005-01-31" följt av en inledande

mening som kan exemplifieras så här: "Med anledning av rubricerade anmälan får vi hemställa att ni inkommer med kompletterande uppgifter."

Här används alltså *rubricerade* som om det betydde 'i rubriken omnämnda'. Men *rubricera* betyder ju enligt ordböckerna 'sätta rubrik på' eller liknande. Kan *rubricerade anmälan* anses korrekt?

Tomas Moll

Svar: Det är konstigt att ordböcker inte tar upp denna

Det är konstigt att ordböcker inte tar upp denna mycket vanliga användning av *rubricera*. Det borde tas med som egen betydelse.

mycket vanliga användning av *rubricera*. Det borde tas med som egen betydelse. Det kunde t.ex. stå att perfekt particip, ofta i bestämd form utan bestämd artikel (*rubricerade*) används i

betydelsen 'som omnämns i rubriken' i byråkratisk stil.

Det här skrivsättet är dock inget man vill se i dagens offentliga svenska. Det kunde t.ex. hellre stå: "Vi ber att ni kompletterar er anmälan med följande uppgifter."

Birgitta Lindgren

Paltkoma

En vän till mig säger att hon ofta får *paltkoma* efter maten och har svårt att arbeta. Nu undrar jag hur pass vanligt ordet är. Det finns inte i Svenska Akademiens ordlista, och då utgår jag från att det är av dialektal karaktär.

Marcela Etzner

Svar: Att ordet *paltkoma* finns är helt klart. Det syftar på den dästhet som kan uppstå efter det att man har intagit för mycket palt. Så här står det i ett dokument som finns på nätet: "Solen värmer på utsidan och palten smälter i magen. Paltkoma inträder. Den som ätit palt och fläsk vet vad det betyder."

Det kan ses som en norrländsk variant av *matkoma*. Att ord som *paltkoma* eller för den delen *matkoma*

inte har tagits upp i Svenska Akademiens ordlista (SAOL) kan bero på att orden inte är så vanliga. Alla ord kan ju inte få plats i ordlistan. Man kan just nu hitta cirka 120 belägg på ordet på webben med hjälp av Google. Det är inte så många men ändå fler än sammanlagda antalet belägg på exempelvis *häxeriprocess*, *relingsmanning* och *frånsortering*, vilka alla förtecknas i SAOL. Men *paltkoma* och *matkoma* kanske uppfattas som alltför skämtsamma för att tas med i ordlistan.

Claes Garlén

Den anhörige

I svaret på en fråga i Frågelådan på er webbplats ger ni den allmänna rekommendationen att skriva *-e* vid könsneutral syftning för substantiverade adjektiv som till exempel *den anhörige*, *den anställda*.

Däremot rekommenderar ni *a*-form för adjektiv i fall som *Bästa läsare!*, *nästa statsminister* om det inte syftar på en bestämd person.

Summeringen av era rekommendationer blir alltså att substantiverade adjektiv i generell syftning (*den anställda*, *den anhörige*) bör

skrivas med *-e*, medan adjektiv som bestämning till huvudord i generell syftning bör skrivas med *-a*.

Varför inte konsekvent *-a*?

Eva

Svar: Din summering är helt rätt. Vi specialbehandlar alltså användningen av substantiverade adjektiv med generell syftning och rekommenderar ändelsen *-e*, medan vi annars rekommenderar *a*-formen vid generell syftning. Det är inkonsekvent men svarar mot hur språkbruket är.

I vanligt talspråk har man sällan anledning att använda substantiverade adjektiv i singular med generell syftning. Det hör i stället hemma i skriftspråk. Det är sannolikt anledningen till att det äldre språkbruket med *-e* med generell syftning lever kvar här.

Birgitta Lindgren

Mygg – den eller de?

Är *mygg* singular eller plural? Hur skall det heta: "Myggen då? Den finns, liksom diverse andra insekter. Ovan trädgränsen finns ingen mygg." eller "Myggen då? De finns, liksom diverse andra insekter.

Ovan trädgränsen finns inga mygg."

Gunilla Boman, redaktör

Svar: Ordet *mygg* är kollektiv. Det typiska är att man använder *mygg* i fraser som "det är mycket mygg här".

Kollektiver betecknar en grupp individer, men är grammatiskt sett singular. Det innebär ofta en konflikt mellan form och betydelse. Ibland är betydelsen viktigare än formen. Man säger hellre "Lena hälsar ofta på sin familj i Gävle. De bli så glada när hon kommer." än "Lena hälsar ofta på sin familj i Gävle. Den bli så glad när hon kommer."

Vid *mygg* väger kanske formen och betydelsen jämnt. Det innebär att man kan säga både "Myggen då? Den finns ... Ovan trädgränsen finns ingen mygg." och "Myggen då? De finns ... Ovan trädgränsen finns inga mygg."

Vill man undvika problemet kan man ju säga "Myggorna då? De finns ... Ovan trädgränsen finns inga myggor."

Birgitta Lindgren

Flera frågor finns i Frågelådan på <www.språknämnden.se>.

Examensarbetets hemligheter

MONA BLÅSJÖ & HANS STRAND

Studenter kan inte skriva vetenskaplig text, klagas det. Det kan stämma, men varför skriver de dåligt? Därför att de inte vet vad de håller på med, och ofta vet inte lärarna heller. Mona Blåsjö och Hans Strand, som båda forskat om studentskrivande, berättar vad som egentligen sker – och vad som borde ske.

Allt fler läser på högskolan. Enligt högskoleverket har antalet studenter fördubblats mellan 1988 och 2003, och det mål som regeringen har satt upp – att femtio procent av en årskull ska ha börjat studera vid universitet eller högskola när de fyller 26 – är nu i det närmaste uppnått. Även mångfalden har ökat. Antalet nybörjarstudenter från arbetarhem har fördubblats på tio år. Också studenter med utländsk bakgrund har blivit fler och är nu uppe i fjorton procent.

Sedan 1993 måste alla studenter som

vill avlägga en akademisk grundexamen skriva en C-uppsats eller ett examensarbete. Samtidigt som högskolan och den högre utbildningen har expanderat kraftigt och mångfalden bland studenterna ökat, har alltså kraven höjts. Inte oväntat har också C-uppsatsen eller examensarbetet visat sig vara en stötesten: många blir helt enkelt inte klara i tid eller i värsta fall inte alls.

Det finns alltså all anledning att uppmärksamma denna typ av text: så många ägnar sig åt att skriva den, och så många har problem med den. De färdigheter som krävs för att skriva en bra uppsats är dessutom relevanta inom många yrken – att hantera ett större material och dra slutsatser, att övertygande presentera resultat o.s.v.

Svårigheterna

Vad är det svåra med att skriva en bra uppsats? För att närma oss frågan ska vi

jämföra utdrag ur två C-opsatser i historia:

Exempel 1

Vad är våld och hur definierar man en misshandel? De är och har varit, sett över tid eller vid en jämförelse mellan olika kulturer, högst flexibla begrepp. Det som, i en tid eller kultur, uppfattas som fullt normalt beteende kan i en annan anses som barbariskt och oacceptabelt. I Sverige vid förra sekelskiftet var uppfattningen om våld en helt annan än idag. Våld var för 100 år sedan ett vanligt inslag i vardagen [...] Utifrån detta tänkesätt är det inte förvånande att rubriceringen våld och misshandel skiljer sig avsevärt från hur människor tolererar våld nu på 2000-talet. I diagrammet ovan framstår misshandel som en ovanlig företeelse. [...] Detta skall dock inte tolkas som att misshandel knappast förekom [...]

Exempel 2

Påven använde sig av humanisterna i ett propagandistiskt syfte bl.a. vad det gällde att sprida de kristna texterna till de delar av Europa som var under ett muslimskt välde, man ville visa kristendomens överhet över denna icke accepterade religion. Som uppbyggare av den påvliga föreställningen användes humanisterna av påven för att framställde påven och kyrkan som barn av sin tid dvs. att de följde med i den utveckling som blivit i och med humanismens intåg i den litterära världen.

I det första textexemplet resonerar skri-

benten kring hur man kan se på olika uppgifter. Han jämför den studerade tiden med i dag och problematiserar därmed sina egna resultat. Man kan säga att han har ett aktivt förhållande till de kunskaper som han själv tar fram och som redan finns hos läsarna. Han skriver dessutom en ganska god svenska. I det andra exemplet refererar en annan skribent ur litteratur om en företeelse under en viss epok. Hon ifrågasätter inget och lägger inte till något eget utan återger bara redan etablerad kunskap. Hennes språkbehandling är dessutom något osäker.

Hur ska man förstå skillnaden mellan dessa båda exempel? Vi menar att framför allt tre faktorer är av betydelse:

För det första: Alla skribenter har inte klart för sig att vetenskapligt skrivande

Alla har inte klart för sig att vetenskapligt skrivande är kunskaps-
hantering.

handlar om (en viss typ av) kunskapshantering. I skolan har det kanske gått bra att skriva genom att endast återge kunskaper från till exempel läroböcker. På högskolan förväntar sig lärarna däremot att studenterna på något vis ska förhålla sig till kunskaperna, kunna se

dem på distans och avgöra när vilka kunskaper är tillämpliga och inte. I olika föreskrifter för högskolan omtalas det här som kritiskt tänkande. Den kunskap man får presenterad för sig ska inte bara anammas och återges utan kunna granskas: Är vad den här forskaren påstår hållbart? Hur förhåller det sig till vad andra lagt fram? Hur stämmer det överens med mina egna resultat?

För det andra: Uppsatsskrivandet ställer förhållandevis stora krav på författarnas allmänna skrivfärdighet. Meningen med uppsatsskrivandet är ju bland annat att det ska resultera i ett självständigt och förhållandevis krävande arbete av viss omfattning som så att säga utgör kulmen på studierna. De som av olika skäl inte har fått tillfälle att utveckla denna färdighet kommer därmed att få svårigheter. De har kanske inte fått skriva utredande texter på gymnasiet i tillräcklig omfattning. Eller de har kanske inte fått möjlighet att utveckla ett skriftspråk som är gångbart i offentliga sammanhang.

För det tredje: Genren vetenskaplig uppsats är ny och delvis okänd för de flesta. Att behärska en genre innebär att man måste veta åtskilligt: Till vad och hur används genren? Hur ser genrens textmönster, disposition och struktur ut? Vilka språkliga och stilistiska drag kännetecknar genren, och hur är genrens konventioner för exempelvis tabeller, rubriker, litteraturförteckningar och mycket annat?

Enklast att lära sig (och lära ut) är förmodligen textmönstret, och det är framför allt den aspekten som behandlas i läroböcker och uppsatsvägledningar av olika slag. Hur ska uppsatsen disponeras, i vilken ordning ska olika delar komma, och vad ska de olika delarna innehålla? Ett välkänt textmönster är till exempel Inledning (med syfte och frågeställningar), Tidigare forskning, Teori, Material och metod, Resultat samt Diskussion och eventuellt Slutsatser. Detta är i regel relativt lätt att ta till sig.

Däremot kan det vara svårare att få de

olika delarna att hänga ihop. Uppsatsen måste bilda en helhet där alla delar är motiverade och har meningsfulla relationer till varandra. Om man ska få de olika delarna att hänga ihop, så måste man veta vilken funktion de har och varför de över huvud taget finns med. Detta förutsätter i sin tur att man vet något om vad en vetenskaplig uppsats är och vad den används till.

Att akademiska texter ser ut som de gör beror bland annat på den kritiska granskning de genomgår. Syftet med dem är ju att utveckla våra gemensamma kunskaper. Akademiska texter granskas därför systematiskt av en opponent eller av en redaktion på en vetenskaplig tidskrift. Först när texterna genomgått granskningen ses de som inlägg i kunskapsbygget.

Det här är en förklaring

till många egenheter med den vetenskapliga texten, som standarddispositionen, detaljerade metodavsnitt och reservationer inför det som inte är helt säkert. Texten ska dels underlätta granskningen, dels förebygga kritik.

Man kan diskutera hur lika studenternas och forskarnas verksamhet är. Inom många ämnen ska studenterna i uppsatser och exjobb presentera ny kunskap, d.v.s. egna forskningsresultat, på ett sätt som liknar forskarnas. I andra ämnen är det svårare för studenterna att utföra undersökningar med metoder liknande forskarnas, och uppsatserna blir då mer av kritiska litteraturoversikter. Men studenters och forskares situation när de lägger fram en text är hur som helst mycket lika: de ska övertyga om att de slutsatser de presenterar är

Enklast att lära är
textmönstren,
svårare är att få
delarna att hänga
ihop.

hållbara och att de själva därmed är trovärdiga deltagare i verksamheten.

Vare sig uppsatsen är en litteraturöversikt eller en mer självständig forskningsuppgift, är det från forskningen som lärarna hämtar sina normer för bedömning. Forskning är en kunskapsbyggande verksamhet, och detta präglar verksamheten på olika sätt. Vetenskapliga artiklar och uppsatser ses bland annat som inlägg i ett ämnes fortlöpande debatt. I ett sådant perspektiv uppvisar många uppsatser brister dels i presentationen av forskningsfältet, dels i frågeställningens utformning. Till exempel kan uppsatsen mer likna en utredning eller ett debattinlägg i en samhällsfråga, och frågeställningen kan ligga på alltför specifik nivå eller gå ut på att beskriva ett fenomen som redan är känt. Då bidrar inte uppsatsen till vår gemensamma kunskap. En alltför specifik beskrivning ser vi ett exempel på i en uppsats i sociologi:

Den politiska ledningen var oerhört angelägen om att alla inblandade skulle få komma till tals. Därför ordnades ett stort antal möten av olika slag. Kommunstyrelsens arbetsutskott hade regelbundna träffar med kommundirektören och konsulten. Vid varje sammanträde fanns en stående punkt där kommundirektören avrapporterade hur processen avlöpte. Trots att det rådde en stor enighet om grunddragen i utredningen fanns det en hel del detaljer som de berörda var oense kring. En sådan fråga var mängden kansliresurser som i det ursprungliga förslaget skulle samordnas. Tanken var att t.ex. kultur nämnden och fritidsnämnden skulle ha ett gemensamt kansli.

Dessa problem beror alltså på att det

textmönster som studenterna uppmanas att följa förutsätter just att texten presenterar ny vetenskaplig kunskap. Om den inte gör det fylls mallens delar med "fel" innehåll. I en litteraturöversikt blir det till exempel ofta problem att fylla ett metodavsnitt.

Också textens utformning i övrigt kan vålla problem. Här tänker vi inte bara på sådant som att författaren måste kunna skriva någorlunda korrekt och begripligt, hitta lämplig stilnivå, använda relevanta fackuttryck, uttrycka sig precist och nyanterat. Dessutom krävs att man behärskar en hel del mer eller mindre ämnesspecifika språkligt-intellektuella redskap av olika slag.

Intellektuella redskap

Att skribenter använder olika typer av framställningsformer för att uppnå olika syften är välkänt. I skolan tränar man denna typ av färdighet genom att låta eleverna skriva refererande, resonerande respektive utredande text. Men trots denna träning har många högskolestudenter svårt att hantera de olika framställningsformerna som språkligt-intellektuella redskap. De vet till exempel inte alltid när de förväntas resonera eller referera, och de kan ha svårt att forma avsnitt av texten på det sätt som lärarna önskar.

På en historiestudents tenta första terminen kan det stå "Redogör för och diskutera hur kyrkans syn på äktenskapet förändras". Undervisningen har tagit upp hur ett bra tentasvar bör se ut. Ändå har en del studenter svårt att förstå vad som avses med "diskutera". En student som vi intervjuat sa till exempel: "Jag gör väl som alla andra: skriver allt som kommer upp." Han trodde alltså att lärarna endast ville ha en faktaredovisning.

Denna student läste sitt första ämne sin första termin på universitetet. Men även studenter på C-nivå och som tidigare läst andra ämnen kan ha svårigheter med att tillämpa redskap som *diskussion* eller *resonemang*. Inom olika akademiska ämnen används nämligen väldigt olika typer av resonemang – till exempel kritiska resonemang inom historia och logiska inom nationalekonomi. De här sätten att resonera eller tänka är ofta självklara för lärarna. Därmed är de svåra att verbalisera och förklara för studenterna, och de tas sällan upp i läromedel.

I C-uppsatsen förväntas studenterna – beroende på ämne – kritiskt granska tidigare forskning, analysera, dra slutsatser, resonera, tolka m.m. Detta kan ses som redskap som kräver mer av studenterna än att beskriva och referera. Att bara referera ger ingen ny kunskap – om uppsatsen ska kunna ha en kunskapsbyggande roll krävs mer avancerade redskap. Så här kan det se ut när studenterna vet hur man utnyttjar redskapen. Det första exemplet är hämtat ur en uppsats i historia och rymmer kritik mot tidigare forskning:

Vad jag har kunnat finna har forskning-
en inte uppmärksammat betydelsen av
att verksamheten vid ett bruk hade på-
gått under en längre period. Detta är
uppsendeväckande [...]

Följande exempel visar ett resonemang ur
en uppsats i nationalekonomi:

Om vi antar en skattad tillväxttakt på 5
procent för centralstaterna och 3 pro-
cent för de västeuropeiska staterna, så
skulle konvergens till samma nivå ta ca
28 år och i fall den förra ligger på 4 pro-
cent ca 56 år. [not till uppgift om speci-

fik BNP] En sådan utveckling förutsät-
ter att tillväxten är konstant under hela
tidsperioden. Enligt den exogena till-
växtmodellen så kommer tillväxttakten
att avta för de fattiga länderna då de
närmar sig länderna med högre BNP.
Således kan man tänka sig att en möjlig
konvergens för centralstaterna kommer
att ta betydligt längre tid än det vi räk-
nat fram ovan.

Jämför man de här avsnitten med det an-
dra exemplet i början av vår artikel, där
skribenten refererar, så ser man tydligt det
mer självständiga förhållningssättet i dessa
senare textavsnitt.

Vad studenten kan göra

Vad kan man då göra som enskild stu-
dent? Vi har några förslag till självhjälp.

Först och främst bör man skaffa sig en
intresserad och kvalificerad läsare som kan
lämna konstruktiva synpunkter på det
skrivna. Det bästa är en person som läser
eller har läst samma ämne, eftersom meto-
der och textnormer är olika mellan ämnen.
Visst fyller uppsatshandledaren denna
funktion, men det kan vara lättare att fråga
och ta emot kritik från en kompis.

Det finns ett tjugotal handböcker i
uppsatsskrivandets konst. De flesta är ut-
givna på Studentlitteratur och Liber. Man
lär sig visserligen inte att skriva uppsats
genom att enbart läsa läroböcker, men en
viss nytta kan man ändå ha av denna litte-
ratur. Dels kan man få en uppfattning om
vilka krav som ställs på uppsatsen, dels
kan man få svar på framför allt formella
och tekniska frågor, till exempel hur man
utformar en litteraturlista eller hur man
anger litteraturreferenser.

Vilken bok man bör välja beror bland
annat på vilket ämne man läser och vad

man främst har problem med. Få böcker är inriktade på ett enskilt ämne. Som redan påpekats är vissa krav och konventioner mycket lokala och institutionsspecifika. Man bör därför alltid också skaffa sig en uppfattning om vad som gäller på den institution där man ska skriva uppsats – många institutioner håller sig till exempel med någon form av ”Uppsatsvägledning för studenter”.

Ofta finns vid institutionen dessutom en instruktion för opponenter. Där framgår de kriterier som uppsatsen bedöms efter. Det är klokt att läsa den redan under arbetet med den egna uppsatsen. Genom att göra sig en bild av vilken kritik och vilka frågor man kan få, blir det lättare för skribenten att avvärja kritiken och svara på frågorna i själva texten.

Även Internet kan vara användbart. Det kan löna sig att söka på nätet med hjälp av någon sökmotor och lämpliga sökord som *akademiskt skrivande*, *akademiskt skrivcentrum*, *the research paper*, *genrekrav* och liknande. Vissa förlagsutgivna läromedel har också hemsidor kopplade till sig.

Om den lokala högskolan har en så kallad språkverkstad, kan man där få hjälp med framför allt det rent språkliga och textuella som stilnivå, disposition och notsystem. Särskilt för studenter med annat modersmål än svenska kan det vara värdefullt att vända sig till en språkverkstad. Där emot kan personalen där inte känna till alla ämnens specifika arbetsmetoder och textnormer.

Vad högskolan kan göra

Språkverkstäder är oftast en fråga för varje högskola centralt. Enskilda lärare och

handledare har sällan vare sig tid eller kompetens att ta hand om studenter med specifika språkproblem. En språkverkstad måste därför ses som en viktig investering: den kan både ge redan hårt ansträngda lärare avlastning och bidra till att fler studenter blir klara med sina uppsatser.

Vi anser också att man på institutionerna borde satsa mer på att *träna de färdigheter* som uppsatserna kräver: kritiskt tän-

**Först och främst
bör man
skaffa sig
en kvalificerad
läsare.**

kande, allmänvetenskaplig och ämnesspecifik metod samt de språkligt-intellektuella redskap som används inom ämnet. Inom vårt eget ämne, nordiska språk, är det till exempel viktigt att kunna analysera språkliga och textuella enheter av olika slag och att kunna peka ut

intressanta eller generella mönster som ett resultat av dessa analyser.

Inom alla ämnen förekommer förstås sådan här träning, men vi menar att den skulle kunna bedrivas mer medvetet och systematiskt. Dessutom är lärarna som sagt ibland omedvetna om sina egna textnormer, eftersom de så att säga sitter i ryggmärgen. Det kan därför vara lämpligt att man sätter sig ner och diskuterar följande frågor på institutionerna: Vad anser vi vara viktiga redskap för analys och för att övertyga varandra? Hur vill vi att studenterna ska tänka och skriva? Därefter får man försöka få in moment av träning i dessa färdigheter i undervisningen och examinationen redan från första terminen.

Vid flera institutioner finns lyckade försök med mer forskningsinriktade uppsatsseminarier och projektgrupper. Ju närmare

uppsatsarbetet ligger verklig forskning, desto mer engagerar sig studenterna, och desto mer blir uppsatserna lika forskarnas texter. Man kan till exempel ge en grupp studenter i uppdrag att utföra mindre undersökningar inom ett pågående projekt. Eller så kan man skapa ett projekt för en seminariegrupp. Visst kan det kräva mer förarbete, men det kan man ofta tjäna in på mer engagerade studenter som kan få stöd av varandra.

Förutom dessa mer övergripande åtgärder, kan man också arbeta mer specifikt med skrivandet. Dels finns allmänt inriktade skrivkurser där studenterna får tillfälle att utveckla sina färdigheter när det gäller till exempel offentligt språk, genre- och mottagaranpassning eller skrivprocessen. Dels kan man tänka sig ämnes- och genrespecifika skrivkurser, d.v.s. kurser i hur man skriver uppsats på institutionen X eller i ämnet Y. Skrivträning förekommer förstås inom uppsattsseminarier, men ämnes- och genrespecifika skrivkurser är så vitt vi vet mycket sällsynta på svenska universitet och högskolor. Denna typ av kurs bör alltså hållas av en lärare som är verksam inom ämnet eller institutionen. En lämplig utgångspunkt skulle till exempel kunna vara följande frågor: Vad är en vetenskaplig uppsats? Hur ser den ut och vad ut-

märker den på olika nivåer? Varför ser den ut som den gör? Hur skriver man den? Vad utmärker en bra uppsats och vad kan gå snett? Vilka hjälpmedel finns?

Studenter behöver alltså ofta mer träning och förberedelser inför uppsatsskrivandets mysterier än vad de får i dag. En förklaring till dagens brister kan vara att färdigheten att skriva vetenskaplig uppsats inte är medvetandegjord i särskilt hög grad. Lärarna och forskarna har själva tillägnat sig denna färdighet "den hårda vägen", omedvetet och genom trial and error. På något sätt lär sig ju de flesta studenter också med den metoden. Vi menar dock att träning i uppsatsskrivande kan och bör bedrivas på ett mer medvetet – och därmed också mer effektivt – sätt. Detta skulle dessutom gagna alla studenter: både dem från mer studievana och dem från mindre studievana miljöer. ■

Mona Blåsjö disputerade hösten 2004 vid Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet på avhandlingen "Studenters skrivande i två kunskapsbyggande miljöer". Hans Strand är professor i svenska vid samma institution. Blåsjö medverkade senast i Språkvård 1995/3 med artikeln "Förlagens redigering av bokmanus".

Svenska är lättare att fatta

HEDDA SÖDERLUNDH

I dag är mycket av kurslitteraturen inom högre utbildning på engelska. Men begriper studenterna vad de läser? Hedda Söderlundh visar att studenter faktiskt förstår en text bättre på svenska än på engelska.

I nom naturvetenskapliga ämnen rapporteras omkring 85 procent av all kurslitteratur vara engelskspråkig, och inom flertalet andra ämnesområden är ungefär hälften av texterna på engelska. Ofta uppmärksammas de många fördelar som språket medför, men det finns också oro inför utvecklingen. När det gäller just kurslitteraturläsningen är till exempel påverkan på studenternas kunskapsutveckling en uppmärksam fråga. Är det så att svenska studenter förstår en engelsk text lika bra som en svensk översättning? Man kan gissa att så inte är fallet, men sanningen är att vi i dag inte vet särskilt mycket om vad det betyder att studera eller arbeta på ett främmande språk.

För att få en inblick i frågan har jag genomfört ett läsförståelsetest, som besvarades av 120 studenter från samhällsvetenskapliga grundkurser vid Stockholms respektive Uppsala universitet. Hälften av studenterna läste den valda testtexten i engelskt original och hälften läste samma text i svensk översättning. Efter läsningen besvarade grupperna ett antal flervalfrågor om innehållet.

Det visade sig att de studenter som läst texten på svenska förstod innehållet bättre än de som läst samma text på engelska. Sammantaget presterade den "svenska" gruppen bättre på förståelsetestet och visade dessutom en djupare förståelse för innehållet.

Förståelседjupet

Flervalstest är vanligtvis utformade så att endast ett av de svarsalternativ som ges är rätt. Detta kontrollerar bara om läsarna förstått innehållet eller inte. Jag ville däremot också mäta förståelседjupet. Därför utformade jag svarsalternativen till frågor-

na på så sätt att tre av fyra alternativ var rätt, medan endast ett alternativ var fel. De tre riktiga alternativen besvarade i sin tur frågan mer eller mindre väl efter en inbördes hierarki där det första alternativet var mer rätt än det andra, som i sin tur var mer rätt än det tredje. Det fjärde alternativet var alltid fel. Studenternas uppgift var att markera det svar som de tyckte stämde bäst med den ställda frågan. Alternativen skilde sig genom ökad specificering, större detaljrikedom eller utförlighet. De presenterades i omkastad ordning, så att studenterna inte skulle kunna gissa sig till att det fanns ett mönster bakom svarsalternativen.

Exempelvis gavs till testfrågan "Vilket av alternativen nedan anser du stämmer bäst med författarens användande av begreppet världsmedborgare/kosmopolit?" följande fyra svarsalternativ: A) Individer ur lokala människorsgrupper som ofta besitter värdefull kunskap om konfliktsituationen och därför kan komma med fungerande lösningar vid "nya krig". B) Förespråkare av värden som inkludering, tolerans och ömsesidig respekt, vilka i och med sina värderingar kan bidra med politiska alternativ vid "nya krig". C) Företrädare för sociala grupperingar ur det civila samhället bestående av exempelvis äldermän, religiösa ledare, läkare etc. D) Individer i grupper som vid "nya krig" har i uppgift att sköta medling och konfliktlösning på lokal nivå.

Svarsalternativen A, B och C är alla riktiga utifrån provtexten. Alternativet B besvarar dock frågan på ett djupare plan genom att lyfta fram de värderingar som enligt författaren kännetecknar världsmedborgare/kosmopoliter. Värderingarna

nämns inte i alternativ A och alternativ C besvarar frågan på ett ännu ytligare plan genom att endast återge exempel på världsmedborgare/kosmopoliter som fanns i provtexten. Alternativ D är däremot fel och speglar lägst förståelsedjup. På detta sätt representerade svarsalternativen olika svarsnivåer, och testet prövade därmed inte bara om studenterna förstått texten, utan också med vilket djup som de uppfattat innehållet.

Den
som läser
på engelska
tvingas fokusera
textens yta.

Den text som användes i testet var hämtad ur Mary Kal-dors bok *New and old Wars* (1999). Boken används som kurslitteratur vid universitet och utbildningar inom studenternas ämnesområde och studienivå, men undersökningsgrupperna hade inte stött på

boken tidigare under utbildningen. Studenterna hade alltså inga särskilda förkunskaper om texten. För att exemplifiera textens innehåll och språk ska jag återge ett utdrag ur den engelska textversionen, följt av den svenska översättningen av Joachim Reztlaff, utgiven under titeln *Nya och gamla krig* (1999).

In many places, there is a growing emphasis by governments and international organizations on the role of local NGOs [Non-governmental organizations] and grass-roots initiatives, and they provide funding and other forms of support. In some cases, support for NGOs is seen as a substitute for action. They are supposed to undertake the tasks that the international community is unable to fulfill.

På många håll betonar utländska regeringar och internationella organisationer alltmer betydelsen av lokala NGO:s och initiativ bland gräsrotterna, som de stöder bland annat ekonomiskt. I vissa fall anses stöd till NGO:s rent av vara en ersättning för handlande. De icke-statliga organisationerna antas fullgöra uppgifter som det internationella samfundet inte klarar av.

Grundare förståelse på engelska

Resultatet av testet visar att språket har betydelse. De studenter som läste texten på svenska visade en djupare förståelse för innehållet än de som läste på engelska. Den ”engelska” textgruppen nådde också ett bra resultat, men jämfört med den ”svenska” gruppen var deras förståelse grundare.

Skillnaden mellan grupperna är tydlig om man slår samman och summerar resul-

tatet av testets enskilda frågor i en tabell. Den tabell som visas här innehåller en sammanslagning av resultatet av tre av testets fyra frågor. En av frågorna (fråga 1) har uteslutits på grund av bristande tillförlitlighet. De svarsalternativ som speglade högst förståelsenivå gav 4 poäng, näst högst gav 3 poäng o.s.v. Indexsumman 12 står därmed för genomgående högst resultat och indexsumman 3 för genomgående lägst resultat på de tre frågorna.

Som framgår av tabellen har sammantaget åtta studenter markerat den högsta förståelsenivån på samtliga frågor. Tre av dessa läste provtexten på engelska och resterande fem läste på svenska. I tabellen ser man vidare att den svenska textgruppen sammantaget markerat fler svar på de högre förståelsenivåerna än den engelska textgruppen och att den har fler svarande i tabellens övre halva. De studenter som läst på engelska kan i sin tur inte sägas ha förstått texten lika bra: gruppen har dels färre svarande i tabellens övre halva, dels fler svarande närmare tabellens mitt. (Skillnaden mellan grupperna är statistiskt signifikant). Sammanfattningsvis har den svenska textgruppen inte bara presterat bättre än den engelska, studenterna där har också nått en djupare förståelse av texten.

Hur kommer det sig då att studenterna som läst på engelska visar en sämre förståelse? En enkel, men inte desto mindre trolig, anledning till skillnaden mellan grupperna är att de studenter som läst på engelska i större utsträckning tvingats fokusera på textens yta. När vi läser en text på vårt modersmål är avkodningen av textens yta, alltså själva skriftbilden, sällan något problem. Vi kan oftast direkt nå or-

Tabell 1. Index över resultatet av fråga 2–4

Resultat	Engelska		Svenska	
	Antal	%	Antal	%
12	3	5	5	8
11	15	25	17	29
10	8	13	12	20
9	10	16	9	15
8	8	13	7	12
7	3	5	4	7
6	8	13	3	5
5	4	7	1	2
4	2	3	0	0
3	0	0	1	2
<i>Totalt</i>	61	100	59	100

dens betydelse, och vi kan med lätthet placera dem i ett sammanhang. Vid läsning på främmande språk är detta inte alltid lika enkelt. Om man har goda språkkunskaper kan avkodningen ske mer eller mindre automatisk, men ofta handlar det om att nå innehållet via översättning. Läsaren måste då lägga större energi vid att tolka skriftbilden än vad som normalt behövs vid läsning på modersmålet. Om språkkunskaperna är dåliga kan syftet med läsningen till och med bli att i första hand förstå skriften, vilket lämnar mindre utrymme för egna tankeprocesser och bearbetningar. Sådan ytrinriktad läsning påverkar självfallet hur väl textens innehåll förstås och det är då troligt att det är just de finaste nyanserna i förståelsen som blir lidande. Rimligen har alla studenter i undersökningen strävat efter att nå en djup förståelse av innehållet. Men de som läst den engelska textversionen tycks alltså ha misslyckats med denna intention: de visar en sämre förståelse för de stora sammanhang som återspeglas i de hierarkiskt högre förståelsenivåerna och har i stället i större utsträckning valt alternativ som de känner igen ur texten. En sådan ytlig förståelse kännetecknar dock inte alla i den engelska textgruppen, och det är viktigt att komma ihåg att det finns ett spann av förståelsenivåer även inom grupperna. Sammantaget visar undersökningen ändå att studenternas kunskaper i engelska måste stärkas, så att de kan förstå även engelskspråkiga texter på djupet.

Bakgrundens betydelse

I undersökningen tittade jag också på förhållandet mellan studenternas förståelse och läsarbakgrund för att se om det finns

något samband mellan studenternas kön, ålder, tidigare tagna universitetspoäng och hur väl de presterat på förståelsetestet. Indelningen efter dessa tre kategorier gjorde att varje undergrupp kom att innehålla relativt få testpersoner, vilket naturligtvis påverkar resultatens tillförlitlighet.

I denna delstudie bekräftades dock huvudundersökningens resultat. De studenter som läste på svenska visade en djupare förståelse än den engelska textgruppen oavsett kön, ålder och tidigare universitetspoäng. Å andra sidan tycks språkvalet inte påverka alla studentgrupper lika mycket. De äldre studenterna visade ett bättre resultat än de

Kvinnliga studenter påverkas mer av språkvalet.

yngre när det gällde den svenska texten, men denna skillnad mellan åldersgrupperna fanns inte när det gällde den engelska texten. Kanske kan detta tolkas som att det försprång i kunskaper som de äldre studenterna generellt har gentemot de yngre går förlorad vid textläsning på engelska. En liknande skillnad återfanns också mellan könen i mitt material. Inom den svenska textgruppen visade kvinnorna ett bättre resultat än männen, medan förhållandet snarare var det motsatta inom den engelska textgruppen. Detta antyder att de kvinnliga studenterna påverkas mer än männen av språkvalet. Skillnaden mellan grupperna i dessa delundersökningar är inte statistiskt signifikanta. Studenternas universitetspoäng inverkar däremot inte nämnvärt. Detta är förvånande, och jag har svårt att tro att resultatet skulle bli det samma inom en större undersökningsgrupp.

Det intressanta med de två första provningarna i delstudien, alltså kategorierna kön och ålder, är att de strider mot det förväntade resultatet. Studier från gymnasie- och grundskolenivå har visat att flickor i allmänhet når en bättre läsförståelse samt överlag har högre betyg än pojkar. Förutsett att detta kan föras över till högre studienivåer kunde man anta att förhållandet skulle vara det samma i mitt material. Vidare verkar det troligt att äldre studenter skulle prestera bättre på ett förståelsetest liknande mitt med tanke på att de i allmänhet har större vana vid textläsning och också större livserfarenhet, vilket borde vara en fördel vid förståelsetest. Dessa antaganden bekräftades som ovan nämnts alltså endast inom den svenska textgruppen, inte bland dem som läste på engelska. Lite spekulativt kan man fråga sig om detta kan tolkas som att de studenter som vanligtvis presterar bäst är de som förlorar mest på att läsa kurslitteratur på engelska.

Vad innebär detta för framtiden?

Vad betyder då förståelseskilnaderna som framkommit i ett större sammanhang? Ja, självfallet ska man vara försiktig med att dra mer långtgående slutsatser. Det är exempelvis möjligt att språket inte har samma tydliga påverkan på studenternas normala studieresultat. Kanske lyckas flertalet studenter normalt kompensera för den extra belastning som det främmande språket innebär genom att exempelvis göra noggranna översättningar eller anteckningar.

Resultatet av undersökningen utgör

dock en tydlig påminnelse om att svenskan är viktig för studenterna. De studenter som läst den svenska textversionen har nått signifikant bättre resultat och därmed en djupare förståelse av textinnehållet. Den engelska textgruppen har visserligen också presterat bra, men jämfört med dem som läst på svenska har gruppen missat åtskilligt. Detta gör att studenterna sammanfattningsvis måste ha tillgång till båda språken för att kunna tillägna sig så mycket som möjligt av sin utbildning, både intellektuellt och kunskapsmässigt. Därtill måste engelskan stärkas hos de enskilda studenterna så att de kan förstå även engelskspråkiga texter på djupet. Ett sådant parallellt användande av språken inom området är också den linje som sedan länge förespråkats inom svensk språkvård.

LITTERATUR

Marton, Ference, Dahlgren, Lars-Owe, Svensson, Lennart & Säljö, Roger, 1999: *Inläring och omvärldsuppfattning. En bok om den studerande människan*. 2 uppl. Stockholm.

Marton, Ference, Hounsell, Dai & Entwistle, Noel, 2000: *Hur vi lär*. 3 uppl. Stockholm.

Hedda Söderlundh studerar vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Hon fick Språkvårdssamfundets stipendium 2005 för sin uppsats "Svårare på engelska – en studie om svenska högskolestuderandes förståelse av kurslitteratur på svenska respektive engelska". En utförligare redogörelse för sin undersökning har hon givit i tidskriften Språk och stil 14 (ärg. 2004).

NOTERAT

Svensk kulturväxt-databas

Nu kan den som är intresserad av växtnamn hitta uppgifter om svenska och latinska namn, artnamn, släktnamn m.m. i en förträfflig databas. Den innehåller redan 37 000 växtnamnposter. Det är Centrum för biologisk mångfald som står för den. Man hittar den på <<http://skud.ngb.se/>>.

Birgitta Lindgren

Årsmöte

Vill man ha politisk makt, måste man vara beredd att ge avkall på friheten, och jag väljer makten.

Det sade Sylfest Lomheim, direktör för Norsk språkråd, när Svenska språknämnden höll årsmöte 16 mars. Diskussionsämne var nämligen språknämndernas roll i dag i samhällen som de nordiska, och grannländernas språknämnder var inbjudna som inledare. Henrik Hagemann från Dansk Sprognævn och Marika Tandefelt från Finland höll kanske inte

riktigt med. De tryckte mer på vetenskapligheten och närheten till forskning som bas för verksamheten.

Årsmötet lutade måhända mer åt den dansk-finska inriktningen i den följande diskussionen om språknämnders legitimitet och identitet – en minst sagt angelägen fråga i väntan på höstens språkpolitiska proposition.

Olle Josephson

Pristagare

Vid Språknämndens årsmöte utdelades också Erik Wellanders pris för ”särskilt förtjänstfull vetenskaplig insats inom språkvårdens område”. Det gick till Sture Berg, Göteborgs universitet, som i nästan fyrtio år arbetat med att utforska hur orden i svenskan bildas, böjs och sätts samman, d.v.s. den gren av språkvetenskapen som kallas morfologi. Bland annat gav Sture Berg 1978 ut *Svenskt homograflexikon* – en homograf är ett ord med en enda skriftbild men minst två skilda betydelser, t.ex. *val*. Men framför allt har hans arbete med en morfologisk databas haft stor betydelse för Svenska Akademiens ordlista.

Olle Josephson

Rättelse

Insändaren om tysk stavning i Språkvård 2005/1 fick fel efternamn och hemort. Det skulle vara *Heinrich Hunziker, Bern*. Vi ber om ursäkt!

Birgitta Lindgren

Språkriktighet

Precis till midsommar kommer Svenska språknämndens *Språkriktighetsboken*, ett stort (400 sidor) och nydanande verk om språkriktighet. *Större än mig, sin och hans, kommer resa*, subjeksregeln, satsradning och närmare hundra andra språkriktighetsfrågor diskuteras utförligt i över femtio kapitel. En liknande bok har inte givits ut i Sverige på

En liknande bok har inte givits ut i Sverige på minst trettio år, ja, kanske aldrig.

minst trettio år, ja, kanske aldrig. Jämfört med föregångarna ger nämligen *Språkriktighetsboken* betydligt större utrymme åt resomang, analyser och bruksbeskrivningar. Den uppmärksamma läsaren får alltså inte bara skriv- och redigerings-

råd utan djupa insikter i språkriktighetsargumentation.

Vi återkommer till *Språkriktighetsboken* i Språkvård, men tills vidare kan boken köpas i bokhandeln eller beställas från Språknämnden (320 kr plus porto).

Olle Josephson

Skrivstöd i Pargas

Nordiska språkvårdare och språkteknologer samlades 21–22 april i Pargas, Finland, för att diskutera språkstödsprogram i datorer. Utgångspunkten var inte minst språkvårdens vilja att få större inflytande över de normer språkstödsprogrammen sprider. På seminariet talades det bl.a. om vikten av goda, välfungerande program för särskilda användargrupper, som skolbarn och dyslektiker, och för nordiska småspråk, som samiska och grönländska. Den grundläggande frågan var dock hur språkvården, den språkteknologiska forskningen och den språkteknologiska industrin ska samarbeta för att få fram bättre program och bättre konsumentinformation om hur programmen bör användas. I det syftet har

Språknämnden nyligen inlett samarbete med det företag som utvecklar språkkontrollen i Microsoft Word. Nämnden ska föreslå ändringar av felaktiga eller onyanserade normer och felmeddelanden.

Ola Karlsson

Jämfört med liggandes

Studenter runt om i landet skriver intressanta uppsatser om klassiska språkriktighetsfrågor. Vid Göteborgs universitet har

Studenter runt om i landet skriver intressanta uppsatser om klassiska språkriktighetsfrågor.

Erik Falk lagt fram en tiopoängsuppsats om *jämfört med* i stället för *än*: *Hyrorna där är rejält lägre jämfört med andra områden*. Konstruktivitet blir allt vanligare, och Falk kan visa att den fyller en uppgift. Företrädesvis används den som i exemplet ovan. Ett *än* skulle kräva en mindre omformulering, och de två jämförelseleden tillhör inte samma ordklass.

Vid Uppsala universitet har Emma Nilsson ägnat en C-uppsats åt variationen *-and-*

-andes (liggandel liggandes). Det traditionella språkriktighetsrådet har varit att alldeles undvika *s*-varianten. Nilsson frilägger dock en systematik i den variation som förekommer. Formen med *-s* har nästan alltid verbal funktion, medan den *s-lösa* formen lika väl kan fungera som adjektiv. *S*-formen refererar också mestadels till en mänsklig aktivitet, till skillnad från den *s-lösa*. Alltså: *hon skrev sina romaner liggandes i sängen* men *hon hade gamla romaner liggande i sängen*.

Olle Josephson

Proposition

Vi får återkommande förfrågningar om det händer något med Mål i mun-utredningen. Jodå, regeringen kommer att lägga en språkpolitisk proposition till riksdagen i början av september. Men vad den innehåller vet vi inte förrän i lingontiden.

Olle Josephson

Pinnen blev en kloss

Dagens Nyheter har läsarna fått skicka in förslag på vad man skall kalla den där grejen som man placerar på bandet i snabbköpskassor, för att markera gränsen mellan olika kunders varor. Det kom inte mindre

än 575 olika förslag, somliga mer fantasifulla än andra, t.ex. *tvärsing, köpslå, mellanting*. Vann gjorde *kassakloss* med knapp marginal (6 594) över *kundpinne* (6 538). Men vad heter den "på riktigt"? Tja, inte ens tillverkarna är så säkra på det. Men *varuavskiljare* är nog det vanligaste. Fast det tycker inte vi är så bra. Det kan tolkas som den där flyttbara bommen på utsidan av kassan, den som separerar den ena kundens betalda varor från nästa kunds betalda varor.

Birgitta Lindgren

Norrländska är tryggt

I en undersökning som Handelns utredningsinstitut låtit göra om attityder till dialekter hos telefonister visar det sig att av de

Av de tillfrågade tyckte i genomsnitt 25 % att norrländska dialekter är mest förtroendegivande.

tillfrågade tyckte i genomsnitt 25 % att norrländska dialekter (ingen speciell utpekad) är mest förtroendegivande. I Norrland självt var förtroendet för det egna

målet (57 %) t.o.m. större än för rikssvenska. Värmländska hamnade i botten (6 %) och det är tillfrågade i Norrland och Götaland som drar ned den siffran i botten (2 respektive 4 %). Men förtroendet var nästan lika lågt för gotländskan, som annars brukar hamna högt i popularitet, och för dalmål. Pensionärer och egenföretagarna är de grupper som tyckte bäst om rikssvenska (62 %) i denna undersökning, som väl inte ska tas alltför allvarligt.

Birgitta Lindgren

Engelska

Två studentuppsatser fördjupar våra kunskaper om engelskans roll i utbildningsväsendet. Anna Antonsson på språkkonsultlinjen vid Stockholms

universitet har intervjuat sju doktorander. Naturvetare som skriver så kallade sammanläggningsavhandlingar tar engelskan för given som avhandlings-

språk. Men de har en nyanserad syn på sina engelskkunskaper; de vet att de uttrycker sig sämre och måste lita till standardformuleringar som övertas från

förlagor. Det muntliga arbetsspråket är i huvudsak svenska.

Marianne Stenlund vid Institutionen för nordiska språk i Uppsala har enkätundersökt attityderna till engelska och svenska hos 150 gymnasister; hälften av dem var så kallade sprint-elever som läser flera ämnen på engelska. Huvudresultatet är att gymnasisterna i stort sett tycker likadant, oavsett undervisningsform. Möjligen uppvisade sprintgymnasisterna något högre språklig medvetenhet; de var lite positivare både till engelska och svenska.

Olle Josephson

Skicka in nya ord!

Vi samlar som bekant på nya ord och uttryck, liksom nya betydelser och användningar av gamla ord. På vår webbplats har vi nu en egen avdelning, där vi fortlöpande presenterar en lista över nya ord som vi uppmärksammats på och även ord som folk hittat på själva. Där finns ett formulär som man kan använda. Man kan också skicka e-brev till <nyord@spraknamnden.se> och <egnaord@spraknamnden.se>.

Birgitta Lindgren

ANNONS

Unionsoppløsningen – opptakt til språkstrid

KJELL IVAR VANNEBO

I år firas både i Norge og Sverige hundraårsminnet av den fredlige oppløsningen av unionen mellom Norge og Sverige. Hade unionen og unionsoppløsningen någon betydelse för norsk språkhistoria? Kanskje lite ändå, svarar professor Kjell Ivar Vannebo.

I boka *Det var i 1905 ...*, som er utgitt i forbindelse med markeringa av de hundre årene som er gått siden oppløsningen av unionen mellom Norge og Sverige, heter det innledningsvis: "Historien om Norge i 1905 begynner i 1814." Begge årene er kjente merkeår i norsk historie, men når det gjelder norsk språkhistorie, har 1814 fått en langt mer framtrædende plass enn 1905. Mens 1814 blir nevnt i de fleste språkhistoriske framstillinger, er det svært sjelden – om overhodet – at unionsoppløsningen i 1905 blir omtalt i norske språkhistorier. I denne artikkelen skal

jeg se litt nærmere på bakgrunnen for dette, og om det kan være slik at også løsrivelsen fra Sverige i 1905 fikk betydning for den norske språksituasjonen. Og la oss da begynne med 1814.

I 1814 ble Danmark som en følge av Napoleons-krigene tvunget til å avstå Norge til Sverige. Innen den tid hadde Norge vært i union med Danmark under firehundre år. I denne unionen var Norge den svakeste parten økonomisk og politisk. Det hadde blant annet medført at det danske skriftspråket kom til å fungere som skriftspråk også i Norge. Norge ble i 1814 nominelt en egen stat, men fikk avgrenset selvstendighet gjennom personalunionen med Sverige.

Rent språklig skjedde det ingen forandringer i 1814, men oppløsningen av unionen førte til at spørsmålet om den nye nasjonens språk ble aktualisert. I og med at Norge skulle bli en egen nasjon, måtte det ifølge datidens ideologi også få sitt

eget språk, noe som på lengre sikt innebar at det danske skriftspråket måtte vike for et eget norsk språk. Men i de første åra etter 1814 forsøkte en å holde skriftspråket så rent dansk som mulig og da bl.a. av frykt for påvirkning fra svensk. Et utslag av denne frykten var reaksjonen på noen få svenske ord (*torpare, ödet, drottningen*) som ble brukt i tidsskriftet *Saga* i 1816–1819. Presten og stortingsmannen Andreas Bonnevie reagerte med å gi ut et eget skrift mot *Saga*, der han påstod at tidsskriftet ville ”amalgamere” norsk og svensk, og at ”det fornærmer den norske Nationalfølelse”! Det var imidlertid lite grunnlag for en slik frykt, og det skulle vise seg at vi knapt kan registrere en eneste påvirkning fra svensk så lenge unionen med Sverige eksisterte. Grunnen til dette var først og fremst de to unionenes vidt forskjellige karakter. Mens unionen med Danmark innebar et fellesskap på en rekke samfunnsområder, bl.a. innenfor lovgivning, kirkeliv og skolevesen, så var personalunionen med Sverige stort sett begrenset til en felles konge og en felles utenrikspolitikk.

”Gradvishedens Vej”

På 1830-tallet blir språksituasjonen for alvor et tema i den norske offentlige diskusjonen. Den gjaldt spørsmålet om hvordan et eget norsk skriftspråk skulle etableres, og den grunnleggende motsetningen gikk mellom de som ville fornorske det skriftspråket som var i bruk, det danske, og de som ville skape et nytt norsk skriftspråk med basis i folkemålet eller det såkalte

”almuesproget”. Denne motsetningen kom noe seinere til å konkretiseres gjennom arbeidene til de to hovedmotpolene i 1800-tallets norske språkhistorie: *Ivar Aasen* (1813–1896) og *Knud Knudsen* (1812–1895). Aasen bygde sin skriftnormal – *Landsmaalet* – på systemet i dialektene og da særlig bygdemåla, mens Knudsen gradvis ville fornorske det danske skriftspråket. Normgrunnlaget for skriftspråket fant Knudsen i ”den almindeligste Udtale af Ordene i de Dannedes Mund”.

Vi kan knapt registrere en eneste påvirkning så lenge unionen eksisterte.

Han omtalte sitt eget program som ”det dansk-norske målstræv” og Aasens som ”det norsk-norske målstræv”, og han snakket om ”Gradvishedens” kontra ”Bråhasstens Vej”. De to skriftnormalene – som vi seinere (fra 1929) kjenner som *nynorsk* og *bokmål* – ble offisielt sidestilt ved et Stortingsvedtak i 1885. I vedtaket ble det bl.a. slått fast ”at det norske Folkesprog som

skole- og offisielt Sprog sidestilles med vort almindelige Skrift- og Bogsprog.” Vedtaket åpnet for bruk av landsmålet som offisielt språk, og landsmålet fikk snart innpass i skolene ved siden av det dansk-norske skriftspråket. Dermed var det norske språkspørsmålet definitivt blitt både et politisk og et pedagogisk problem.

Innføringa av landsmålet som et offisielt skriftspråk førte bl.a. til krav om ei fastere normering, dels for å unngå tilløp til mer individuelle og anarkistiske normer, dels fordi Aasen-normalen ble oppfattet som konservativ og for sterkt knyttet til det vestlandske dialektområdet.

Innenfor dansk-norsken oppstod det også raskt krav om endringer, og her dels

for å ta opp kampen med det mer nasjonale landsmålet, men dels også av pedagogiske grunner for å minske avstanden mellom den dansk-norske skriftnormalen og folkets eget talespråk.

Ved overgangen til 1900-tallet var altså den norske skriftspråksituasjonen for alvor blitt et problem, og mange mente at noe måtte gjøres med begge skriftnormalene.

Landsmålet fikk sin første rettskrivningsreform i 1901.

Innenfor dansk-norsken ble det i 1898 utarbeidd en innstilling av en departements-oppnevnt tremannskomiteé. I denne innstillinga gikk komiteen inn for (1) at skriftspråket skulle bygge på talespråket, ikke omvendt, og (2) at hvis det var vakling i talespråket, så skulle "den eien-dommelige, (d.v.s. den typiske) *norske* form" velges framfor den danske. Innstillinga ble møtt med kraftig kritikk. Det skulle imidlertid enda gå noe tid før en endelig reform ble utarbeidd og vedtatt innenfor dansk-norsken. Språkspørsmålet måtte i første omgang vike for viktigere politiske spørsmål: den 7. juni 1905 erklærte det norske Stortinget at unionen med Sverige var oppløst.

I den norske opinionen var det altså før 1905 en klar motsetning mellom de som ville fornorske språket, og de som ønsket å holde fast ved grunntrekkene i den dansk-baserte skriftspråksnormen.

Unionsoppløsningens rolle

Hvilken rolle spilte så unionsoppløsningen for diskusjonen om språket – både før og etter 1905 – og for den reformen som ble vedtatt for dansk-norsken i 1907? Ifølge

flere oversikter over norsk språkhistorie synes den – som nevnt – nærmest ikke å ha spilt noen rolle overhodet. Men går vi til samtidige kilder, finner vi at unionsoppløsningen flere ganger ble trukket inn i diskusjonen, og at også parallelliteten med den nasjonale frigjøringa i 1814 ble understreket. I en Stortings-debatt i 1892

pekte skolestyrer Refsdal på sammenhengen mellom språksituasjonen og den politiske situasjonen da han sa at bakgrunnen for målreisinga var at "den norske Almuesmand kom til Vished om, at han har baade Ret og Magt i det nye politiske Liv som vaagnede her i 1814". Og i 1906 peker Stortingsrepresentanten Abraham Berge på at språkspørsmålet egentlig var nært

forbundet med frigjøringsvedtaket i 1905:

"For mig staaer det saa, at ordningen af dette spørgsmål hænger saa sterkt sammen med vor nationale rensning, med frigjorelsesverket fra fjoraaret, at det ikke kan andet end trænge sig frem."

Samme tankegang finner vi også hos skolemannen D. F. Knudsen som uttalte at "det nasjonale gjennombrudd i 1905 førte også til et sproglig gjennombrudd". Og franskmannen Achille Burgun, som i 1919–1921 gav ut et tobindsverk om språkutviklinga i Norge etter 1814, peker på at de politiske hendingene i 1905 førte til en opinionsendring, som ble av direkte betydning for rettskrivningsarbeidet:

"Det er begivenhetene i 1905 som –

Ved overgangen til 1900-tallet var den norske skriftspråksituasjonen blitt et problem.

også på dette området [dvs. det språklige] – fører til en brå opinionsendring. Etter å ha brutt med Sverige følte en at en hadde mot og lyst til likeledes å bryte med Danmark.” (min oversettelse)

Den nasjonale stemningen som hersket ved unionsoppløsningen 1905, førte altså ikke bare til et politisk brudd med Sverige, men den forsterket i høy grad også kravet om et språklig brudd med Danmark. Et godt eksempel på at det ikke bare gjaldt en politisk, men også en språklig frigjøring, finner vi i en artikkel av den norske statsministeren Jørgen Løvland i Verdens Gang i 1909, der han bl.a. skriver:

”At sikre og bevare det norske sprogs ret ved siden av norsk-dansken er en likesaa stor sak som det var at sikre Norges politiske suverenitet og selvstyre. I national henseende er saken endnu større. Om politisk selvstendighet tapes, – det er en mere udvortes ting, som kan gjenvindes. Men taper et folk sit morsmaal og tar et andet sprog, – det tap kan aldrig gjenoprettes.”

På norsk talemåls grunn

Kravet om politisk og språklig frigjøring gikk altså hånd i hånd. Den nasjonale stemningen i 1905 hadde uten tvil betydning for synet på norsk språk og for oppslutningen om det grunnleggende prinsippet for 1907-reformen om at det var norsk – ikke dansk – talemål som skulle ligge til grunn for rettskrivinga. Men ganske snart skiftet den politiske situasjonen karakter: industrialiseringa hadde skapt nye sosiale

klasser, bondereisinga ble avløst av ei arbeiderreising. Vi fikk ei begynnende urbanisering der ikke minst befolkningsøkningen i østlandsområdet og dermed også ei mer framtrepende stilling for de østlandske bymåla førte til en ny språksosiologisk situasjon. Det var ikke så lett å enes i et nasjonalt fellesskap i den nye politiske hverdag som nå oppstod. Så selv om det overordnede prinsippet om at normeringsgrunnlaget skulle være norsk, var vedtatt, var det fortsatt mange spørsmål – og stor uenighet – om hvordan skriftspråksnormalene skulle utformes mer i detalj. Og tilhengerne av de ulike

fraksjonene i språkstriden organiserte seg like etter 1905 i egne foreninger. I 1906 fikk landsmålstilhengerne sin språkpolitiske kamporganisasjon – *Noregs mållag* – , mens riksmålstilhengerne opprettet *Riksmålsforbundet* året etter. De to offisielle skriftspråka var egentlig bare i startfasen

av det som skulle vise seg å bli en lang og vanskelig konsolideringsprosess.

Reformen i 1907 ble innledningen til en rekke skriftspråksreformer i offentlig regi gjennom hele 1900-tallet. I motsetning til i Sverige og Danmark ble Norge et ”laboratorium” for språkplanlegging. Striden gjaldt normeringa av både bokmål og nynorsk, men etter hvert også spørsmålet om ei tilnærming mellom de to til et felles – *sammorsk* – skriftspråk. I det ytre – og for en utenforstående – kan den fortone seg som en strid om bokstaver, ord og bøyningsformer, men under det hele lå det både regionale, sosiale og kulturelle mot-

Den nasjonale stemningen forsterket kravet om språklig brudd med Danmark.

setninger. Og opptakten til striden sprang blant annet ut av den nasjonale stemningen som rådde ved unionsoppløsningen i 1905. ■

LITTERATUR

Burgun, Achille: *Le développement linguistique en Norvège depuis 1814*. IIe partie. Kristiania Jacob Dybwad. 1921

Hegge, Per Egil og Leif Arne Ulland: *Det var i 1905-*. Oslo Andresen & Butenschøn 2004

Lundeby, Einar: *Stortinget og språksaken*. Vedlegg 1 til Innstilling om språksaken fra Komiteen

til å vurdere språksituasjonen m.v. oppnevnt ved kongelig resolusjon 31. januar 1964.s. 57-81. 1966

Nygaard, Rolf R: *Fra dansk-norsk til norsk riksmaal*. Rettskrivningsstrevet i bokmålet inntil 1907. Oslo Johan Grundt Tanum 1945.

Kjell Ivar Vannebo är professor i nordisk språkvetsenskap vid Universitetet i Oslo. Han har bl.a. ägnat sig åt läs- och skrivfärdighet och dess påverkan på språkutvecklingen.

Ordlista

brudd	brytning
brå	plötslig
bråhast	brådska
dannede	bildade
felles	gemensam
forskjellig	olik
grunntrekk	grunddrag
innstilling	förslag
kilde	källa
nasjonalfølelse	nationalkänsla
svært	mycket
tilløp	ansats
vedtak	beslut

ANNONS

Som är inget pronomen

På förfrågan från Sten Ewerth redogörs i Språkvård 2005/1 för några förändringar som är att vänta beträffande den grammatiska etiketteringen i nästa upplaga av Svenska Akademiens ordlista (SAOL). Äntligen (!), dristar man sig att tänka, tilläts t.ex. beteckningen *subjunktion* (som i äldre grammatikor kallades *underordnande konjunktion*).

Men sen kommer det: "Däremot kommer det relativa *som* att kvarstå som pronomen – det skiljer sig från det subjunktionella *som* genom att syfta på ett korrelat", skriver ordbokens representanter. Detta är ett minst sagt anmärkningsvärt uttalande – av två skäl.

Det ena skälet är att man har uppenbart fel. Relativsatsernas *som* (*Där kommer Lasse som gillar grammatik*) är lika lite som de komparativa bisatsernas *som* (*Han gillar grammatik lika mycket som han älskar fotboll*) ett pronomen. Etymologiskt sett rör det sig om samma ord; *som* har spritt sig från komparativa bisatser till relativsatser, men också till en del andra bisatstyper, t.ex. frågeordsinledda bisatser (t.ex. *vem som kommer*), där *som* inte ens hypotetiskt kan uppfattas som ett pronomen. Ingen-

ting talar för att det icke-komparativa *som* under spridningsprocessen skulle ha omtolkats som pronomen i just relativsatser.

Att det under senare medeltid, när *som*-relativerna är väletablerade, uppträder en ny "latinhärmande" typ av relativsats, inledd av det relativa pronomenet *vilken*, förändrar inte saken. Möjligheten att växla mellan *som* och *vilken* i vissa relativsatser betyder inte att orden är av samma slag. Det finns ett par uppenbara skillnader. Dels kan *som* till skillnad från *vilken* inte böjas i genus, numerus och kasus. Dels kan *som* till skillnad från *vilken* inte styras av en preposition; man kan alltså inte säga *den gren på som man sitter*, men däremot *den gren på vilken man sitter*.

Grammatisk expertis är av nämnda skäl (och en del andra) ense om att *som* inte är ett pronomen. Så långt är saken faktiskt okomplicerad. Huruvida *som* verkligen helst ska beskrivas som subjunktion kan däremot diskuteras. Men Svenska Akademien har nu bekostat en egen omfattande grammatik. Och även om vi därmed inte fått den slutgiltiga beskrivningen av svenska språkets struktur, så är det en genomtänkt och på vetenskapens nuvarande ståndpunkt välgrundad beskrivning. I den beskrivs *som* som subjunktion. Därmed borde det vara en självklarhet att också Svenska Akademiens ordlista tillämpade samma grammatiska etikettering.

Ulla Stroh-Wollin, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet

Huruvida *som*
helst ska beskrivas
som subjunktion
kan däremot
diskuteras.

Lorem ipsum

När formgivare och andra behöver testa typografi och liknande men inte har något riktigt innehåll använder de en text som börjar *Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit*. Vad betyder det? Efter att ha sökt på nätet har jag förstått att det är förvanskning av en text av Cicero, romersk politiker, vältalare och filosof (106–43 f. Kr.). Raderna är hämtade ur hans skrift *De finibus bonorum et malorum* ("Om det högsta goda och onda") och lyder egentligen: *Neque porro quisquam est qui dolorem ipsum quia dolor sit amet, consectetur, adipisci velit* (Och vidare finns ingen som älskar själva smärtan – eftersom den är just smärta – som söker

den och vill nå den).

Exempeltexten har tydligen hängt med i tryckeribranschen länge. Det kanske var någon, någon gång, som tyckte att det blev snyggare om det inleddes med ett *L* än med ett *N*, och att man ville slippa *q* i *qui* och *quia* och så vidare.

Söker man på *lorem ipsum* på Google får man 255 000 träffar, bl.a. följande där man kan läsa mer om citatet: <<http://dictionary.reference.com/search?q=lorem+ipsum&r=67>>; <<http://www.lipsum.com>>; <<http://www.straightdope.com/columns/010216.html>>.

Lasse Blåsjö

NYUTKOMMET

God hjälp

Förlagsmannen Gösta Åbergs *Första hjälpen i svenska* (Wahlström & Widstrand, 2004) är i sina grundläggande beståndsdelar en förkortad version av samma författares *Handbok i svenska* från 2001. Om den skrev Jan Svanlund i Språkvård 2001/4 att det var ”en i många stycken mycket användbar handbok. Här finns massor med goda handfasta tips, råd och uppmuntrande tillrop till skribenter i nöd”. Omdömet står sig inför den nya, kortare versionen. Den är dessutom uppdaterad med färska litteraturtips, en lista på sms-förkortningar och en del annat brukbart.

Olle Josephson

”Jag känner mig begåvad bara”

Så säger en invandrarflicka när hon intervjuas om vad flerspråkigheten betyder för henne. Yttrandet står att läsa i en ny avhandling med samma namn och med undertiteln *Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde* (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 2, 2005). Författaren Tore Otterup har personligen gjort en enkätundersökning med 179 mellanstadieelever med utländsk bakgrund

och följt upp med intervjuer med några stycken. På så sätt har han fått en god personlig kännedom om varje informant. En mindre grupp anger att de är enspråkiga och alltså bara talar svenska, medan runt 20 säger att de talar mer än två språk. De flesta tycker att det är bra att kunna flera språk och de flesta skattar sitt eget modersmål högt men menar samtidigt att det är viktigt att lära sig svenska. Som andra undersökningar visar även denna undersökning dessvärre att elever med utländsk bakgrund genomsnittligt klarar sig sämre i skolan. Lysande undantag finns även här förstås.

Birgitta Lindgren

Folklig ordkonst

Johan Althoff har samlat ordspråk, rim, ramsor, visor och uttryck, ja sådant som kan kallas *folklig ordkonst* i en behändig bok med detta namn, trevligt illustrerad av Robert Nyberg (Alfabet 2005). Här får man sig bl.a. till livs tänkvärdheter som ”Ingenting kommer bort, det kommer bara undan” och fundera på gåtor som ”Varmed slutar dagen och börjar natten?”.

Birgitta Lindgren

Komma bäst?

Galet bruk av komma, semikolon och andra tecken är temat för *Komma rätt, komma fel, och komma till punkt* (Wahlström & Widstrand 2005), Eva Halldingers roande men lite pratiga bear-

betning av Lynne Truss miljonsäljande bok *Eats, shoots & leaves*. Grundtanken är god, att konsekvent interpunktion gör textbudskapet begripligare, och påpekandet om bristen på goda teckennormer i handböcker och liknande är viktigt. Men detta överskuggas dessvärre av ett annat budskap: att författaren och ett fåtal upplysta "språkvaktare" vet bäst och att alla andra förstör språket.

Olav Karlsson

Skrift i arbete

"För tio år sen, när jag börja här, då satt man mest och tittade på maskinen hela dagarna. Nu har man ju gått ifrån det, och man har massor av annat man styr med, mest läsning av något slag. Dom blir ju hårdare och hårdare för varje år just när det gäller läsningen."

Så beskriver en industriarbetare arbetslivets omvandling i Anna-Lena Eriksson Gustavssons *"Jag fixar det oftast"*. Hur industriarbetare hanterar läs- och skrivkrav i arbetet (Studentlitteratur, 2005). Tonvikten ligger vid arbetare med erkända läs- och skrivsvårigheter; författaren har djupintervjuat åtta stycken och detaljdokumenterat deras alltmer skriftspråkstyngda arbetsdagar. I ett inledande kapitel ges intressanta data om vuxnas allmänna läsfärdighet, och i ett avslutande diskuteras pedagogiska konsekvenser av undersökningsresultaten.

För var och en som reflekterar över hur svenskt skriftspråk används i dag är detta en viktig bok.

Olle Josephson

Webben

Lotta Collins doktorsavhandling *Variation i webbdiskussion* (Åbo Akademi, 2005) dementerar föreställningen att webbkommunikation leder till ett torftigare språk. Collin har undersökt 1 000 inlägg på en webbplats om diabetes. Hon är klok nog att sortera innehållet i inläggen efter funktion: förmedlar de fakta, delar de med sig av erfarenheter, ger de uttryck för åsikter eller söker de främst kontakt och umgänge? Det är främst i det senare fallet som språket får vad vi uppfattar som typiska chattegenskaper: smilisar, okonventionell stavning och interpunktion, utelämnat subjekt, utelämnat verb i frågor m.m. De faktaförmedlande delarna skrivs på nästan vanlig sakprosa. Internet har alltså gett oss nya möjligheter att variera skriften men inte reducerat uttrycksförmågan.

Lotta Collin dementerar föreställningen att webbkommunikation leder till ett torftigare språk.

Olle Josephson

Finsk grammatik

Det ligger i tiden med stora grammatiker av typen Svenska Akademiens grammatik. Nu har det kommit en finsk motsvarighet med titeln *Iso suomen kielioppi*. (Stora finska grammatiken, Finska litteratursällskapet, 2004). Den är deskriptiv, d.v.s. syftet är att beskriva den finska som talarna de facto behärskar och inte enbart den finska som talarna enligt

normativ uppfattning borde behärska.

Det nya i den stora finska grammatiken är att man beaktat talspråket. En annan nyhet är att man fört in lexikonet som en del av grammatiken och visat att orden inte bara är bitar som man fogar in i ett grammatiskt mönster utan att de också har en roll för hur de grammatiska konstruktionerna utformas. Detta synsätt märks tydligt t.ex. i avsnittet om verben. En tredje nyhet är att det pragmatiska uppmärksammas, d.v.s. den roll situationen och syftet spelar för utformningen av meningen eller yttrandet.

Erika Lyly

Historien

Efter närmare tio års arbete finns nu i fullbordat skick, i två mäktiga volymer om sammanlagt 2 000 tvåspaltiga sidor, *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* (de Gruyter, 2002 och 2005). Omkring 150 av Nordens ledande språkhistoriker har skrivit 220 ungefär tiosidiga kapitel om allt från urnordiska ortnamn och senmedeltida vokalförskjutningar till nationalismens betydelse för språkplaneringen, 1900-talets etermediespråk eller den fria versens genombrott.

Ofrånkomligen blir ett referensverk av detta slag såväl dyrt (tiotusen kronor) som svåröverblickbart. Många enskilda bidrag kan också paradoxalt nog kännas alltför korta och oproblematiserade. Men vetandet är enormt, och balansen är god mellan moderna och traditionella beskrivningsmodeller, liksom mellan samhällsliga och rent språkinterna perspektiv.

Tre fynd på måfå av tusentals möjliga:

I runinskrifterna har svenskan kommit ungefär halvvägs i den ordföljdsomsvängning där bestämningar till substantivet flyttar från efterställning till framförställning (*min bror* ersätter *bror min*). Säreget för Norden är att befolkningsmajoriteten kunde läsa mer än hundra år innan den kunde skriva. Könsskillnaderna i spontant tal verkar ha ökat i Sverige mot slutet av 1900-talet.

Olle Josephson

Arbete, psalmer och meningsbyggnad

Sedan ett par årtionden råder en ny ordning inom stora delar av arbetslivet: också anställda längst ned i hierarkin ska uppmuntras att reflektera och handla själva, men hela tiden utifrån en stark identitet med arbetsplatsen och dess mål. I en intressant artikel i nya numret av facktidskriften *Språk och stil* (årgång 14, 2004) visar Anna-Malin Karlsson hur det slår igenom i de texter butiksbiträden i en klädkedja möter under en arbetsdag. Veckobrevet, visionsdokumentet och ”kundens berättelse” är heterogena texter, men de siktar åt samma håll.

Språk och stil rymmer också artiklar om äldre svenska. Bo Wendt jämför psalmbokens olika upplagor, 1695, 1819, 1937 och 1986. Den psalm som bearbetats minst genom alla upplagor är *Herre signe du och råde*.

Tidningsspråkets meningsbyggnad analyseras i en lång artikel av Barbro Lundin om icke satsformade meningar. Vanliga är exempelvis tillbakasyftande meningar som inleds med *detta, något som* eller *vil-*

ket. Något som stundom resulterar i regelrätta konflikter, för att citera ett av artikelnas många exempel.

Språk och stil kan beställas från Swedish Science Press, Box 118, 751 04 Uppsala.

Olle Josephson

Retorikhistoria

Kurt Johannesson, professor i retorik, har satt samman en historisk översikt över svensk retorik, *Svensk retorik från medeltiden till våra dagar* (Norstedts 2005). Här får man veta vilka moden och mönster som gällt under olika tider samt möta utdrag ur texter och tal, av exempelvis den heliga Birgitta, Erik XIV, Gustav II Adolf, Gustav III, Oscar II, Sven Hedin eller Olof Palme. Men boken inleds som sig bör med antiken, som gav oss retoriken och gjorde oss till européer. Eller för att säga det med Tegnér, som författaren citerar i förordet: ”All bildning står på ofri grund till slutet, blott barbariet var en gång fosterländskt.”

Birgitta Lindgren

Svordomar

Varför svär ungdomen? Stina Andréasson ger en del av svaret i en intressant liten uppsats från Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet, *”Svär man eller så, så låter det ju inte så jävla bra”* – den är utgiven som nummer 50 i institutionens skriftserie (2005). Hon har samtalat länge med fyra

pojkar på gymnasiets elprogram om deras språk. Andréassons slutsats är att pojkarna är i färd med att konstruera två språkliga identiteter: en skolkulturell och en motkulturell. I sitt skolkulturspråk undviker de ”fjortisord” och svordomar; de fördöms uttryckligen. I motkulturspråket gör de flitigt bruk av samma drag.

Resultatet är inte uppseendeväckande, men visar att man ska ta det lugnt innan man börjar bekymra sig för ungdomens torftiga språk. De flesta klarar att kodväxla vid rätt tidpunkt.

Olle Josephson

Tyskt och svenskt

Det som på god tidningstyska formuleras *durch Verbrennung von Dämmmaterialien* bör på lika god tidningssvenska heta *genom att isoleringsmaterial eldades upp*. Fyra ord på tyska, varav två substantiv och inget verb; fem ord på svenska, varav ett substantiv och ett verb.

Svenskt skriftspråk är alltså verbrikare än tyskt, som är substantivrikare och möjligen lite mer koncentrerat. Det beror på att den skrivna svenskan stilistiskt ligger närmare talet.

Så har det alltid hetat, men är det sant? Ja, det visar Maria Carlsson övertygande i sin statistiskt anlagda doktorsavhandling *Deutsch und Schwedisch im Kontrast* (Göteborgs universitet, 2004).

Olle Josephson

SVENSKA SPRÅKNÄMNDEN

Svenska språknämnden är sammansatt av representanter för olika organisationer med intresse för svenska språket och svensk språkvård. Ordförande är professor Mats Thelander och sekreterare docent Olle Josephson, tillika föreståndare för sekretariatet.

Nämnden har till uppgift att följa det svenska språkets utveckling i tal och skrift, att bedriva språkvård och även att stärka den nordiska språkgemenskapen. Det dagliga arbetet utförs vid nämndens sekretariat av tio personer, varav sju språkvetare.

Nämndens skriftserie omfattar för närvarande 92 nummer. Några av de senast utgivna är:

- 93 *Språkriktighetsboken* (2005)
 - 92 Rickard Domeij: *Datorn granskar språket* (2005)
 - 91 Olle Josephson: *Ju. Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och andra språk i Sverige* (2004)
 - 90 Roger Hansson m.fl: *Språk och skrift i Europa* (2004)
 - 89 *Engelskan i Sverige* (2004)
 - 82 *Svenska skrivregler* (2000).
- Språknämnden ger också ut ordböcker och ordlistor såsom *Svenskt språkbruk* (2003), *Svenska språknämndens uttalsordbok* (2003) och *Svensk skolordlista* (2004).
- För närmare information se <www.spraknamnden.se>.

Språkvård

41:a årgången ISSN 0038-8440

Redaktör och ansvarig utgivare: Olle Josephson

Redaktionssekreterare: Birgitta Lindgren

Språkvård publicerar gärna artiklar och bidrag från läsarna. Vi kan dock inte ta ansvar för insänt material.

Annonser i Språkvård: 08-442 42 00

Prenumerationspris för år 2005 (4 nummer) vid prenumeration direkt hos nämnden:

för privatpersoner 150 kr

för företag och övriga 190 kr (utlandet 200 kr)

Prenumeration genom expeditionen eller pg 197475-7, Svenska språknämnden

Redaktion och expedition: Svenska språknämnden, Box 20057, 104 60 Stockholm

tfn 08-442 42 00, fax 08-442 42 15

E-post: expedition@spraknamnden.se (för beställning);

info@spraknamnden.se (för språkfrågor och synpunkter på Språkvård)

Språknämnden på Internet: <www.spraknamnden.se> eller <www.spraknamnden.se>

Telefonrådgivning (vard. 9-12): 08-442 42 10

Tryck: Skogs Rulloffset, Trelleborg 2005

Nästa nummer av Språkvård (2005/3)
kommer ut i början av hösten.

Ur innehållet:

- Vad testar språktesterna?
- Ett flytande småord: *att*

Se också vår webbplats <www.spraknamnden.se>
eller <www.spraknamnden.se>.

Tack till

Dagens Industri

Expressen

Göteborgs-Posten

ICA-kuriren

Kristianstadsbladet

Norstedts Akademiska Förlag

Nya Wermlands-Tidningen

Prima Vista – Företagsuniversitetet AB

Sveriges Television AB

Sydsvenska Dagbladet

Trelleborgs Allehanda

Uppsala Nya Tidning

Ystads Allehanda

som ger generöst ekonomiskt stöd
till Språknämndens verksamhet.